

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Kateřina Procházková

Stigmatizace matek samoživitelek v České republice

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ludmila M. Władyniak, M.A., Ph.D.

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 6. 2022

Kateřina Procházková

Poděkování

Děkuji především vedoucí mé bakalářské práce Ludmile M. Wladyniak. M.A., PhD. za celkové odborné vedení, za její trpělivost, cenné rady a názory, které mi poskytovala během celého procesu psaní práce. Poděkování patří také mým informantkám za čas, který mi věnovaly a ochotu podělit se se mnou o jejich příběh. A v neposlední řadě děkuji mé rodině za podporu během celého studia.

Abstrakt

Hlavním záměrem této bakalářské práce je zjistit, jak ženy ve statusu samoživitelství reflektují stigmatizace matek samoživitelek v České republice. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Cílem realizovaného výzkumu je identifikovat, kde, kdy a jakým způsobem k této stigmatizaci dochází a odhalit další souvislosti s tím spojených. K řešení tohoto tématu a zodpovězení výzkumných otázek byla použita kvalitativní výzkumná strategie a data jsem získala prostřednictvím epizodicky narativních rozhovorů s osmi informantkami ve statusu samoživitelství. Získaná data byla postupně detailně analyzována a řazena podle témat, která byla informantkami reflektována. Výsledky ukázaly, že se příliš nejedná o stigmatizaci v rodině, okruhu přátel, veřejných institucích, byť i takové případy se objevily, ale především jde o stigmatizaci na pracovním trhu či v internetovém prostředí. Stigmatizace probíhala skrze stigmatizační výroky a chování. Na základě toho bylo reflektováno i self-stigma, které ženy uváděly podle hodnocení ze strany veřejnosti. Self-stigmatizace zahrnovala pocit studu, či oslabení sociální identity. Dalšími tématy byla státní sociální podpora, kterou ženy využívaly a docházelo k jejímu, spíše negativnímu hodnocení a v poslední řadě problémy, které představují pro ženy ve statusu samoživitelství největší výzvu. Ženy reflektovaly jako výzvu především finanční problémy a organizaci času.

Klíčová slova

stigma, self-stigma, matka samoživitelka, neúplná rodina, gender, feminismus

Abstract

The main intention of this bachelor thesis is to find out how single mothers reflect on the stigmatization of their status in the Czech Republic. The bachelor thesis is divided into the theoretical and empirical parts. The goal of the research is to identify where, when, and how the stigmatization occurs and to detect other related connections. I choose the qualitative research strategy to carry out the research. Data were collected through an episodic narrative interview with eight single mothers. Data obtained from the interviews were analyzed and collated according to the topics that single mothers reflected on. Single mothers described stigmatization in the labour market and on the internet rather than stigmatization from family, friends, in public institutions. These were stigmatizing statements and behaviour. Consequently, women reflected self-stigma based on public opinions. Single mothers reported feelings of shame and the weakening of social identity. Women also reflected state social support, which was evaluated negatively. The next topic was problems that women face in connection with lonely motherhood. The biggest issues were the financial situation and the time organisation.

Keywords

stigma, self-stigma, single mother, one-parent family, gender, feminism

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část práce	11
1. Paradigmatické ukotvení práce	11
1.1. Sociální konstruktivismus	11
1.2. Feministické paradigma.....	12
2. Instituce (neúplné) rodiny a její proměny v České republice a v Evropě.....	15
2.1. Instituce rodiny	15
2.2. Instituce rodiny od 60. let 20. století v evropském kontextu.....	15
2.3. Proměny instituce rodiny od 60. let 20. století v České republice	16
2.4. Genderové role v rodině (stereotypy matek a otců)	17
2.5. Neúplná rodina	18
3. Postavení žen v české společnosti	20
3.1. Historický kontext	20
3.2. Práva žen (trh práce, politika, reprodukční zdraví)	21
3.3. Výzkumy mapující obecné postavení žen v České republice	22
4. Stigmatizace, stigma a self-stigma.....	24
4.1. Sociální stigma	24
4.2. Stigmatizace	24
4.3. Self-stigma.....	25
4.4. Stigma samoživitelství.....	25
5. Postavení matek samoživitelek v Evropě	27
5.1. Evropský kontext obecně	27
5.2. Samoživitelství v Evropě – výzkumná zjištění	27
6. Matky samoživitelky v České republice.....	29
6.1. Historický kontext (především od r. 1989).....	29
6.2. Matky samoživitelky v České republice.....	29

6.3. Stereotypy/předsudky o matkách samoživitelkách v České republice (stigmatizace)	31
6.4. Sociální politika státu v oblasti samoživitelství	32
6.5. Neziskové organizace pomáhající rodičům samoživitelům	33
Metodologická část	34
7. Metodologie	34
7.1. Cíl výzkumu	34
7.2. Výzkumné otázky	34
7.3. Konceptualizace pojmů	34
7.4. Metoda výzkumu	35
7.5. Výzkumný vzorek	35
7.6. Sběr dat	38
7.7. Zpracování dat	38
7.8. Etika výzkumu	38
Empirická část	40
8. Příběhy žen a výzkumné otázky	40
8.1. Cesty k samoživitelství	40
8.2. Kdy a kde k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?	41
8.3. Jakým způsobem k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?	49
8.3.1. Stigmatizující výroky	49
8.3.2. Obecný názor veřejnosti	51
8.3.3. Situaci, během kterých došlo ke změně jednání na základě zjištění statusu samoživitelství	52
8.4. Jak ženy ve statusu samoživitelství reflektují/vnímají stigmatizaci statusu matka samoživitelka?	55
8.5. Jakým způsobem ženy ve statusu samoživitelství hodnotí státní sociální podporu, v souvislosti se samoživitelstvím?	58
8.6. S jakými výzvy/problémy se ženy ve statusu samoživitelství běžně potýkají?	60

9.	Interpretace závěrů jednotlivých výzkumných otázek.....	64
9.1.	Kdy a kde k údajné stigmatizaci matka samoživitelka dochází?	64
9.2.	Jakým způsobem ke stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?	64
9.3.	Jak údajnou stigmatizují reflektují/vnímají ženy ve statusu samoživitelství?...	65
9.4.	Jak ženy ve statusu samoživitelství hodnotí státní sociální podporu?.....	65
9.5.	S jakými výzvy/problémy se ženy ve statusu samoživitelství běžně potýkají?	65
10.	Diskuze.....	66
	Závěr	68
	Seznam literatury	70

Úvod

Vzhledem k tomu, že v České republice můžeme v posledních letech zaznamenat nárůst neúplných rodin, jejichž příčinou byl rozvod či rozchod partnerů, objevují se nové nebo reprodukuje stávající problémy s tím spojené. V čele většiny neúplných rodin stojí ženy. (Dudová 2009; Pfeiferová 2010; Palonciová et al. 2019) V českém veřejném prostoru se o situaci matek samoživitelek hovoří zejména ve spojitosti s finančními problémy a rizikovostí této skupiny na pracovním trhu. (Hasmanová Marhánková 2011; Dudová 2009; Pfeiferová 2010) Ženy obecně trvale patří ke stigmatizovaným, a tedy znevýhodněným skupinám především kvůli stále zakořeněným stereotypům (Pfeiferová 2010).

Dle dosud zjištěných výzkumů se stigmatizace matek samoživitelek ve společnosti vyskytuje a mým cílem bylo primárně zjistit, při jakých situacích k ní dochází, jakým způsobem a jak ji reflektují či vnímají samotné ženy v tomto statusu. Ve své práci jsem se proto rozhodla zkoumat a mapovat stigmatizaci matek samoživitelek v České republice skrze subjektivní pohledy žen v tomto statusu. Práce je tedy rozdělena na teoretickou a empirickou část.

Protože se jedná o rozsáhlé sociologické téma, teoretické zázemí jsem zvolila poměrně široké, aby obsáhlo všechny motivy spojené s výzkumem. Podstatnou část představuje teorie sociální konstruktivismu a feministické paradigma, protože z tohoto teoretického zázemí jsem během výzkumu i celé práce vycházela. Dále následují proměny instituce rodiny, a především té neúplné v čase, protože s tím je spojen pohled širší veřejnosti na problematiku samoživitelství a stereotypy, které ve společnosti převládají a neustále se reprodukuje (Renzetti a Curran 1995). Kapitola o postavení žen ve společnosti zase mapuje historický vývoj ženských práv na území České republiky a historické události, na jejichž pozadí se vývoj udál, což mimo jiné souvisí také s již zmíněnou reprodukcí genderových stereotypů. Stigmatizace představuje samostatnou kapitolu, kde jsem definovala proces stigmatizace, identifikovala sociální stigma podle teorie E. Goffmana (2003), self-stigma a stigma samoživitelství. Poslední kapitoly jsou věnovány přímo matkám samoživitelkám v evropském a českém kontextu.

V metodologické části práce uvádím, z jakých důvodů jsem pro výzkum zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, popisuji a identifikuji výzkumný vzorek, který se skládal z osmi žen ve statusu samoživitelství. Součástí je také konceptualizace pojmů užitých

v rozhovorech či v následné analýze a interpretaci, popis sběru dat a jejich závěrečná analýza a interpretace. Jako poslední v kapitole metodologie popisují etiku výzkumu.

V empirické části analyzují a následně interpretují výsledky výzkumu rozdělené dle dílčích výzkumných otázek, týkajících se situace matek samoživitelek a jejich údajné stigmatizaci v České republice. V realizovaném výzkumu byly, kromě samotné stigmatizace, zmíněna i další témata, která jsou součástí výzkumných otázek i samotné analýzy. Jedná se o státní sociální podporu a problémy, které představují pro matky samoživitelky každodenní výzvy a ženy samy jim přisuzují význam.

Na závěr práce diskutují výsledky zjištěné během realizovaného výzkumu s výsledky dosud známými z výzkumů českých sociologů. Zároveň uvádím do diskuse témata nová, která dle mého názoru stojí za další diskuzi a případně mohou sloužit jako východisko k dalším sociologickým výzkumům.

Teoretická část práce

1. Paradigmatické ukotvení práce

1.1. Sociální konstruktivismus

Sociální konstruktivismus spadá pod paradigma interpretativní sociologie, která vychází z toho, že společnost je neustále utvářena svými členy, nikdy není hotová, protože dochází k rekonstrukci na základě významů, jež její členové přisuzují věcem, které je obklopují. Společnost je tvořena jednotlivci prostřednictvím jejich každodenních sociálních procesů a interakcí. (Keller 1992)

Dle teorie sociálního konstruktivismu není realita individuu dána jako objektivní fakt, ale člověk sám se podílí na jejím utváření. Jedinec sice „přejímá“ svět do kterého se rodí, ale zároveň tento svět může pozměňovat. Člověk má jistou biologickou přirozenost, ale tou nelze vysvětlit všechny společenské procesy, ke kterým dochází v prostředí, v němž se odehrává proces, stávání se členem společnosti. Proces, během něhož se jedinec stává členem společnosti, se nazývá socializace, jejíž výchozím bodem je internalizace, při které dochází k osvojování si objektivních událostí a přejímání je za své. (Berger a Luckmann 1999; Keller 1992)

Vyvíjející se jedinec si osvojuje prostředí a vztahy uvnitř sociálního a kulturního řádu, který mu zprostředkovávají významní druzí. Dochází ke vzniku, předávání a udržování sociálního řádu, čemuž napomáhají také instituce, protože skrze ně je člověk podřízen sociální kontrole, což je jejich primární funkcí. Prostřednictvím institucí, které představuje například škola, rodina a média dochází k reprodukci sociálního řádu a norem v dané společnosti. Socializace se rozlišuje na primární a sekundární. Během primární socializace, ke které dochází již v dětství a je považována za nejdůležitější, se dítě učí nejen kognitivnímu učení, ale je doprovázena, na rozdíl od sekundární socializace, i emočními vazbami dítěte s významnými druhými, kteří ho doprovázejí. Významní druzí jsou většinou rodiče, pěstouni, prarodiče, či jiné osoby, se kterými má dítě první sociální vazby. Dítě si poté osvojuje jejich role a přejímá postoje, na jejichž základě následně identifikuje samo sebe. Primární socializace je specifická také tím, že si jedinec dobrovolně nevybírá členy skupiny, ve které socializace probíhá. (Berger a Luckmann 1999; Keller 1992) „*Primární socializaci se u dítěte vytváří vědomí postupné abstrakce od rolí a postojů určitých lidí k rolím a postojům obecným*“ (Berger a Luckmann 1999, str. 131). Socializace představuje nikdy nekončící proces, ve kterém pouze dojde k přechodu od primární socializace k sekundární. Sekundární

socializace je založená na dobrovolnosti a svobodné volbě osob, které budou její součástí. Je také založena na internalizaci určitých a odborných vědění, které jedinec nabyvá především pro určitou roli. K sekundární socializaci dochází celý život, například ve škole, na pracovišti a podobně. Vyznačuje se, na rozdíl od primární socializace, větším kritickým postojem a zpochybňováním nabytého vědění. (Berger a Luckmann 1999; Keller 1992)

Teorie sociálního konstruktivismu upozorňuje na to, že každý člověk má svou danou realitu a vědění naprosto odlišné v závislosti na sociálních kontextech jednotlivců (Berger a Luckmann 1999; Keller 1992). Berger a Luckmann (1999) popisují skutečnost, že obyčejný člověk považuje svou realitu za něco daného, a proto se vůbec nezabývá tím, co pro něj „realita“ představuje. Člověk se může pohybovat v různých realitách, ale nejdůležitější je realita každodenního života, kterou jedinec sdílí s ostatními a je pro ni klíčová sociální interakce, při které dochází k verbální i neverbální komunikaci. Významnou roli má především jazyk, protože během sociálních interakcí dochází prostřednictvím jazyka ke sdílení vlastních subjektivních významů, které jsou v tu chvíli dostupné pro druhé i pro jedince samotného. Může tak docházet k osvojování si postojů druhých. (Berger a Luckmann 1999; Keller 1993) „*Mé vlastní subjektivní významy pro mě začínají být objektivně a souvisle přístupné a tím se pro mě stávají reálnějšími*“ (Berger a Luckmann 1999, str. 42-43).

1.2. Feministické paradigma

Dle feministického paradigma není gender považován za naprostou biologickou přirozenost, nýbrž spíše za společensky utvářenou kategorii, která se neustále utváří, mění, reprodukuje a přenáší během společenských procesů ovlivněných ekonomickou a politickou situací. Na základě genderu je jedinci vštěpováno jeho postavení ve společnosti již od narození. (Renzetti a Curran 1995) Biologické argumenty pro biologickou přirozenost genderu se mohou zdát přesvědčivé, ale jiné výzkumy zase ukázaly, že se napříč kulturami vnímání pohlaví na základě genderu liší. To představuje jeden z důvodů, proč je biologické vysvětlení považováno za nedostačující. (Renzetti a Curran 1995, Matoušek 1993)

Feministická sociologie se snaží zkoumat společnost i z ženského hlediska, protože jak uvádí Renzetti a Curran (1995), sociologické výzkumy byly často prováděny muži na mužích nebo byly vyhodnocovány z mužského pohledu a podle mužských norem. Pierre Bourdieu (2000) hovoří o tom, že struktury mužského řádu jsme si osvojili ve formě podvědomých schémat vnímání, hodnocení a jednání během procesu socializace. Dělení na základě pohlaví je dle Bourdieu (2000) pouze jedním z mnoha dělení, které v životě děláme.

Toto dělení má svou dlouhou historii již od antického Řecka. Muži tedy pouze žijí dle schémat, mající hlubokou tradici a ženě je připisováno „druhé“ místo (Beauvoir 1966).

Snahy o sociální změnu v této oblasti, o redukci a osvětu genderových nerovností měla a mají feministická hnutí (Renzetti a Curran 1995). Feministická hnutí vznikala na pozadí formování moderní společnosti, kde se začala utvářet více pohlavně polarizovaná společnost s oddělenými mužskými a ženskými rolemi a separací veřejné a soukromé sféry. Veřejná sféra byla více zpřístupněná mužům, kteří se stávali autonomními, pracovali mimo domov a rozšiřovali tak své působení do veřejné sféry. Ženy zůstávaly doma a jejich úlohou byla především starost o domácnost a péče o děti. Vzhledem k tomuto uspořádání rolí, kdy se žena starala o domácnost bez přítomnosti otce, začala vznikat společenská hranice a diferenciací přímo uvnitř rodiny a ženy se tak stávaly ekonomicky závislé na svých partnerech. (Havelková 2004) Feministické hnutí zdůrazňovalo skutečnost, že ženy na rozdíl od mužů vykonávají práci v domácnosti, za kterou nejsou finančně odměněny, ale je stejně významná a náročná jako práce mužů mimo domov (Možný 2006).

První vlna feminismu se datuje zhruba od 1. poloviny 18. až do počátku 20. století a jejím impulsem se stala Velká francouzská revoluce, při které ženy poprvé masově promluvily o svých právech. Požadavkem byla především základní lidská práva pro ženy jako právo na vzdělání, volební právo¹, právo na majetek. V Anglii se ženám, které bojovaly za volební právo pro ženy říkalo sufražetky². Druhá vlna feminismu přišla v 60. letech 20. století, tedy v období po 2. světové válce, která ještě více potvrzovala ženskou roli v domácnosti. Ve druhé vlně ženy požadovaly především právo rozhodovat o svém životě svobodně, podle sebe sama, právo na individualizaci a reprodukční práva. (Havelková 2004, Renzetti a Curran 1995) Ženy si uvědomovaly, že jsou často považovány pouze za objekt krásy v patriarchální společnosti, a právě proti tomu byl veden jeden z mnoha protestů. K protestům ve druhé vlně se oproti té první začalo připojovat více žen různých národností a etnicit. Třetí vlna začala zhruba v polovině 90. let 20. století a ženy té doby začaly definovat svou ženskost jako subjekt, nikoliv jako objekt sexistického patriarchátu. V dnešní době, kdy ženy ve většině západních společnostech dosáhly základních lidských práv (volební právo, právo na majetek, vzdělání, ...) za která bojovaly především v první vlně, můžeme mluvit o čtvrté vlně feminismu, která se znovu navrácí k veřejnému diskurzu

---

¹ V Československu získaly ženy volební právo v roce 1920.

² Hana Havelková (2004) upozorňuje na to, výraz sufražetka bývá používán jako nadávka

feminismu. Začínají se totiž objevovat témata jako sexuální zneužívání žen, násilí na ženách nebo nerovné odměňování žen. Hlavním poselstvím této feministické vlny je důrazná výzva k naprosté genderové rovnosti ve veřejné i soukromé sféře. (Rampton 2015)

2. Instituce (neúplné) rodiny a její proměny v České republice a v Evropě

2.1. Instituce rodiny

Instituce rodiny je institucí, která se podílí na primární socializaci jednotlivce, dochází při ní k přejímání sociálního řádů od příbuzných, reprodukci nerovností, postojů a názorů. Jedinec si poté na základě primární socializace určuje svou životní cestu. (Berger a Luckmann 1999; Matoušek 1993) „*Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí*“ (Giddens 1997, s. 156). Příbuzenské vazby mohou být pokrevní nebo mohou vzniknout např. sňatkem³ či adoptí. Instituci rodiny můžeme rozlišovat dle několika typů. Dle velikosti rozlišujeme nukleární rodinu, kterou tvoří muž, žena a jejich děti a rozšířenou rodinu, která kromě již zmíněných osob, zahrnuje také širší příbuzenstvo jako sourozence, rodiče či prarodiče manželů. Další členění je možné dle rodinné struktury, kde se definuje úplná rodina (v domácnosti žijí oba rodiče), neúplná (v domácnosti žije pouze jeden z rodičů) a doplněná (jeden z rodičů je biologický, druhý nevlastní). Nebo členění dle druhu příslušnosti k rodině, které rozlišuje rodinu orientační (z té pocházíme) a prokreační (tu vytvoříme). (Giddens 1997; Singly 1999) Základem rodiny je vytváření si vztahů a vzájemná komunikace mezi jejími členy (Matoušek 1993).

2.2. Instituce rodiny od 60. let 20. století v evropském kontextu

V 60. letech 20. století došlo díky feministickému hnutí k větší emancipaci žen. Bylo tomu tak ale především v západních zemích. Do Československa tyto myšlenky přišly až o několik let později. (Havelková 2004; Maříková 2000) V západních společnostech bylo do 60. let 20. století běžné, že žena zůstávala v domácnosti a tento model začal být feministickým hnutím velmi kritizován (Singly 1999). V 60. letech se ale začal objevovat jev, který byl nazván jako dvoukariérové manželství, kdy kromě muže, žena chodila nejen do práce, ale také budovala kariéru, tzn. postupovala na hierarchii uvnitř daného podniku, s čímž souvisel vyšší plat i vyšší společenské postavení. Existovala také dvoupříjmová manželství, kdy do rodiny ekonomicky přispívali oba partneři, ale žena na rozdíl od muže v práci nepostupovala na vyšší pozice. (Maříková 2000) V oblasti rodiny se ve vyspělých evropských zemích (např. Francie) začaly okolo 60. let objevovat různé trendy jako pokles

---

³ Dle zákona č. 94/1963 Sb. je v České republice možné uzavřít sňatek občanský (civilní) a církevní. Manželství je definováno jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.

porodnosti, sňatečnosti, odkládání sňatků a nárůst rozvodů, nárůst neúplných rodin s jedním rodičem, rodin složených a nárůst mimomanželských porodů (Šťastná 2009; Singly 1999).

2.3. Proměny instituce rodiny od 60. let 20. století v České republice

Zhruba v 60. letech 20. století byla rodina v Československu velmi začleněna do společenského života. Mimo biologickou funkci, plnila také funkci ekonomickou, výchovnou a v neposlední řadě emocionální. (Bauerová 1979) Do manželství vstupovali lidé velmi mladí. V roce 1961 vstupovalo do manželství nejvíce mužů a žen ve věku 20-24 let. (ČSÚ 2013) Tento trend pokračoval zhruba do roku 1995, kdy došlo ke zvýšení průměrného věku při vstupu do manželství (ČSÚ 2013). Fungovalo tedy relativně hodně mladých rodin, které komunistický režim podporoval, ale právě u nich poté nejčastěji docházelo k rozvodu, na což systém reagoval například zřízením manželských a předmanželských poraden. (Bauerová 1979) V průběhu 60. let končilo zhruba 20 % manželství rozvodem (ČSÚ 2020). V Československu bylo běžné, že žena byla zaměstnaná na plný úvazek a podílela se tak na ekonomice domácnosti (Maříková 2000). „V 60. letech se poprvé objevil názor, podle kterého je na vině vysoké rozvodovosti právě zaměstnanost žen“ (Dudová 2009, s. 762). Díky tomu, že žena byla zaměstnaná, získala zčásti ekonomickou nezávislost, ale její práce byla upravena zákonem, např. nesměla vykonávat fyzicky náročné práce nebo práce, při nichž by byla ohrožena na zdraví. Zároveň nesměla být kvůli práci ohrožena její role matky a její role v domácnosti. (Maříková 2000; Hamerník 1976) Ženy byly nejčastěji zastoupeny např. ve školství či zdravotnictví (Maříková et al. 2012). „Postupně se začínají vytvářet stereotypy jako například, že pracující žena nemůže být dobrou matkou, práce na plný úvazek není v případě ženy slučitelná s dobře fungující rodinou nebo dokonce, že rodina „trpí“ když žena pracuje apod.“ (Maříková 2000, s. 101). Přestože žena pracovala, stále byla péče o děti a domácnost primárně její starostí, takže nedocházelo k eliminaci či odstranění genderových nerovností (Maříková 2000). V této době byla velmi rozšířená předškolní zařízení jako státní soustavy jeslí, mateřské školy a dětské útulky (Kuchařová a Svobodová 2006). Neustále se zvyšující fenomén představovala rozvodovost, která se od 70. let postupně zvyšovala a historického maxima 50 % dosáhla v roce 2010 (ČSÚ 2013).

Velký zlom ve vývoji instituce rodiny v Československu, stejně jako v ostatních východních státech, představoval rok 1989, protože vlivem pádu komunistického režimu se lidem dostalo více možností, ať už to bylo cestování nebo vzdělávání. Právě z těchto důvodů docházelo k častějšímu odkladu rodičovství. (Možný 2006) Československo následovalo fenomény ze západních zemích zmíněných výše jako pokles porodnosti, vyšší sňateční věk

a podobně (Šťastná 2009). Zvyšoval se také počet dětí narozených mimo manželství a s tím spojené zvyšování se počtu neúplných rodin. Ještě do 80. let 20. století byl podíl neúplných rodin jen velmi malý. (Šťastná 2009) Navzdory proměnám instituce rodiny a již zmíněnému, je rodina stále velmi důležitá, a i v posledních letech patřila k životním cílům mnoha mladých lidí (Höhne a Žáčková 2010)

2.4. Genderové role v rodině (stereotypy matek a otců)

Feministické hnutí se vymezuje proti dělení rolí na základě pohlaví (Singly 1999). Přesto ale dělba rolí podle sociálních stereotypů obou pohlaví v rodinách probíhá. Dochází tak na pozadí dalších vlivů, které stereotypy podporují jako např. podmínky rodičovské dovolené a ekonomická situace. (Karsten 2006; Jurajda et al. 2006) Ženy se častěji věnují dětem ve volném čase, zabezpečují péči o ně, zajišťují nákupy a dělají domácí práce. Muži zase naopak provádí údržbu domácnosti. (Jurajda et al. 2006) V posledních letech se ale hovoří o přibližování role matky a otce v domácnosti. Podle průzkumu z února 2020 se muži i ženy téměř shodují, že by se měli na činnostech v domácnosti podílet shodně. Nejmenší shodu ale stále vykazuje vaření a úklid. Odpovědi se lišily nejvíce na základě věku, protože mladší skupina lidí (15-30) zastává názor, že činnosti by měly být mezi muže a ženu rozvrženy rovnoměrně. Starší generace naopak přisuzuje domácí práce spíše ženám. (Spurný 2020) Role v rodině jsou mimo jiné také podmíněny kulturně, a tak se napříč celým světem mohou lišit (Možný 1990).

Do r. 1984 byl mateřský příspěvek určen pouze pro ženy, tudíž se muži i ženy orientovali ať dobrovolně či nedobrovolně podle historických schémat „pečující matka“ a „otec živitel“ (Maříková 2004). Ke zrovnoprávnění rodičů v soukromé sféře, jak o tom hovoří Maříková (2004), došlo v roce 1990, kdy byl schválen zákon o rodičovském příspěvku⁴, který od té doby může čerpat jakýkoliv rodič bez ohledu na pohlaví. Pro společnost bylo ale akceptovatelné, pokud zůstal muž na rodičovské dovolené pouze z ekonomických důvodů, protože ve veřejné sféře ke zrovnoprávnění žen a mužů nedošlo a mzdy na trhu práce se liší. (Maříková 2004) V roce 2020 je stále na rodičovské dovolené zhruba 98 % žen z celkového počtu rodičů zůstávajících v domácnosti (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2021). Podle průzkumu z roku 2021 (Česko v datech 2021) se téměř 81 % dotazovaných mužů vyjádřilo, že alespoň na část rodičovské by měl nastoupit muž. Brání

---

⁴ Zákon č. 382/1990 Sb. o rodičovském příspěvku

tomu ale skutečnost, že muži mají obecně vyšší mzdy než ženy⁵ a z ekonomického hlediska by byl jejich odchod na rodičovskou dovolenou pro rodinu nevýhodný. (Česko v datech 2021) Ženy tak zůstávají ve své roli pečující matky, díky které mají blíže k dětem a muži v roli živitele, byť většinová populace vyjadřuje názor, že o rodinné povinnosti by se měli ženy a muži dělit (Paloncyová et al. 2019).

K reprodukci genderových stereotypů dochází v rodině jako první. Členové rodiny jsou těmi prvními, s kým se dítě setkává a v rodině probíhá i primární socializace, při níž dochází, jak již bylo zmíněno výše, mimo jiné i k přejímání rolí. Otcové a matky například odlišně komunikují s chlapci a dívkami. Formují tak jejich chápání genderu a své vlastní role od útlého dětství. S dívkami většinou rodiče mluví s větším emocionálním zbarvením než s chlapci. Stejně tak se liší i chování, které se od daného pohlaví očekává, dívky by měly být slušné, neprojevovat hněv, mohou plakat, aniž by to bylo považované za slabost a naproti tomu chlapci jsou považováni za ty silnější, kteří nepláčou, příliš neprojevují emoce a jsou chváleni za fyzické výkony. (Renzetti a Curran 1995)

Problematika související s rovným postavením mužů a žen se neustále reprodukuje skrze socializační proces, a to nejen v rodinách, ale i v dalších institucích jako například ve škole (Renzetti a Curran 1995). Jarkovská (2013) ve své studii uvádí, že k reprodukci genderových stereotypů u chlapců a dívek dochází již na základních školách a pokud se jednotlivci svým chováním odlišují od genderového řádu, může dojít k vyloučení ze skupiny žáků. Na tom můžeme vidět, že děti se lehce podrobují a podléhají genderové hierarchizaci (Jarkovská 2013).

Stereotypy genderových rolí můžeme také sledovat již v dětských knihách či učebnicích, kde jsou ženy vykreslovány stereotypním způsobem jako slabé a pasivní bytosti. Je časté, že jsou ilustrovány vykonávající práce v domácnosti jako vaření, úklid, péče o dítě. Muži jsou naproti tomu fyzicky zdatnými aktivními hrdiny a jen zřídka je v dětských knihách uvidíme v domácnosti. (Renzetti a Curran 1995; Karsten 2006)

2.5. Neúplná rodina

Neúplná rodina představuje domácnost, kde žije jen jeden z rodičů s dítětem/děťmi (Možný 2006). „*Tímto typem rodiny se zvyšuje různorodost českého rodinného života, ale pro většinovou populaci je okrajovým a často přechodným způsobem rodinného života*“

---

⁵ Medián mezd představoval v roce 2021 u mužů 36 792 Kč a u žen 31 720 Kč (ČSÚ 2021)

(Možný 2006, s. 255). Výše zmíněné změny v oblasti instituce rodiny, které přišly po roce 1989 velmi ovlivnily podobu této instituce v České republice. Mimo jiné se začal zvyšovat právě počet neúplných rodin. Vznik neúplných rodin je nejčastěji ze tří následujících příčin. Ženy porodí dítě mimo manželství a s partnerem nežijí, otec dítěte je neznámý nebo dojde k ovdovění či rozvodu. (Palonciová et al. 2019) V roce 2019 představoval počet neúplných rodin okolo 193 000, z toho nejčastější příčinou byl rozvod (ČSÚ 2020). Rodičem, který zůstane v domácnosti s dítětem/děťmi bývají ve většině ženy. Tato skupina má největší míru nezaměstnanosti a zároveň také představuje skupinu nejvíce ohroženou chudobou. (Šťastná 2009) Naopak, pokud jsou samoživitelé muži, jsou to v mnoha případech muži zaměstnaní na plný úvazek a setkávají se s větší podporou přátel a příbuzenstva. Může to být zapříčiněno ekonomickými vlivy nebo emocionální vyzrálostí žen a mužů v dané situaci. (Renzetti a Curran 1995)

3. Postavení žen v české společnosti

3.1. Historický kontext

Největší posun v oblasti ženských práv v Československu představoval rok 1920, kdy vešla v platnost první československá Ústava, kde bylo stanoveno, že volební právo mají všichni občané starší 21 let bez ohledu na pohlaví⁶. Ženská práva tak vůbec poprvé byla zakotvena v legislativě. V té době vznikaly také ženské organizace, jako např. Ženská národní rada, jejíž předsedkyní byla Františka Plamínková. (Koldinská 2015; Jechová 2013) Nacisté se ale snažili ženy z politiky odstranit, což se jim dařilo. Předsedkyně Ženské národní rady a senátorka Františka Plamínková byla nacisty popravena. (Jechová 2013) Byť se ženy aktivně účastnily odboje, jejich aktivita nabrala na síle opět po válce, kdy začaly znovu vznikat ženské organizace jako Rada československých žen, jejíž předsedkyní se stala Milada Horáková. Další významnou ženou v boji za ženská práva byla Fráňa Zemínová, která se ale později stala, spolu s Miladou Horákovou obětí komunistického režimu. (Jechová 2013)

V otázce ženských práv byl také významný rok 1948, kdy došlo k převzetí moci komunistické strany a ženy začaly být zapojovány do pracovního procesu, zaměstnávány na plný pracovní úvazek⁷, zároveň se staraly o domácnost a začaly se stávat součástí socialistické propagandy. Prodloužila se i délka mateřské dovolené. (Koldinská 2015; Jechová 2013) Během vlády komunistického režimu panoval ve společnosti strach, možná zaslepenost komunistickou ideologií, ale ženská hnutí přestala být téměř aktivní a upozadila se, což negativně ovlivnila i Sovětská okupace v roce 1968. Ženy chyběly také ve vysoké politice. (Jechová 2013) *„Přes veškeré úsilí socialistických vlád ke změně postojů ve společnosti a k odstranění genderových stereotypů nedošlo a ty se projeví obzvláště zřetelně po roce 1989 během procesu demokratizace a liberalizace společnosti“* (Koldinská 2015, s. 9).

---

⁶ § 9 zák. č. 121/1920 Sb. Ústavní listina Československé republiky: *„Právo voliti do sněmovny poslanecké mají všichni státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 21. rok věku svého a vyhovují ostatním podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny.“* (PSP)

⁷ Procento pracujících žen v té době představovalo 44,6 % z celkového počtu pracujících osob (Jechová, 2013)

3.2. Práva žen (trh práce, politika, reprodukční zdraví)

Ačkoliv je situace ohledně diskriminace na pracovním trhu opatřena antidiskriminačním zákonem⁸, patří rozdíly mezi odměňování žen a mužů v České republice mezi nejvyšší v Evropě. Dochází také k genderové diskriminaci a vertikální i horizontální segregaci na pracovním trhu. (Koldinská 2015) Největší rozdíl je v zaměstnanosti žen a mužů, který činil v roce 2019 15,8 % (Grossmann a Münich 2020). Tento rozdíl je způsoben především tím, že ženy mají obvykle dlouhou rodičovskou dovolenou⁹, a tím pádem dlouhou pauzu mezi narozením potomka a opětovným začleněním se do pracovního procesu, což představuje problém (Koldinská 2015). Ženy také častěji využívají flexibilní pracovní dobu nebo zkrácený pracovní úvazek, a to opět z důvodu rodičovství, protože na rodičovskou dovolenou odchází v průměru více žen než mužů. Pro ženy je výhodný zkrácený pracovní úvazek či flexibilní pracovní doba kvůli sladování soukromého a pracovního života. (Koldinská 2015; Šťastná 2009)

Rozdíl mezi ženami a muži není pouze v zaměstnanosti, ale také v odměňování (Gender Pay Gap). Muži bývají za stejnou práci odměňováni vyšší mzdou než ženy. V roce 2018 činil rozdíl 20,1 %, což představovalo jeden z největších rozdílů v Evropské Unii. Tento rozdíl je zapříčiněn několika faktory zmíněných výše jako vertikální a horizontální segregace na trhu práce a podobně. (MPO 2019)

Ženy mají právo se aktivně i pasivně účastnit politického života, ale zastoupení na vysokých politických pozicích žen v České republice je stále jen velmi malé. Pokud jsou ženy aktivní v politice, často se věnují humanitní či sociální oblasti, kdežto muži jsou voleni spíše na ekonomické a silové posty. (Koldinská 2015) V roce 2021 byla zvolena předsedkyní poslanecké sněmovny České republiky Markéta Pekarová Adamová a jako druhá žena v historii zastává tuto funkci. Ministrýní obrany se stala Jana Černochová jako čtvrtá žena v historii této funkce. Poměr žen v politice v České republice je ale stále jedním z nejmenších v Evropské Unii (Koldinská 2015).

Asistovanou interrupci mohou ženy podstoupit legálně bez ohledu na důvod do 12. týdne těhotenství. K dispozici jim je také postkoitální pilulka volně k dostání v lékárně. (Koldinská 2015)

---

⁸ Zák. č. 198/2009 Sb. Antidiskriminační zákon

⁹ Maximální délka rodičovské dovolené a doby, kdy může rodič pobírat rodičovský příspěvek je až 4 roky.

3.3. Výzkumy mapující obecné postavení žen v České republice

Podle průzkumu veřejného mínění v roce 2003, představovala práce téměř stejnou důležitost pro muže i ženy, a to hlavně z hlediska finančního zajištění. Byly zjištěny značné nerovnosti v postavení žen a mužů na pracovním trhu, ale při dotazování si tyto nerovnosti nejvíce uvědomovaly právě ženy. Rozdíly na základě pohlaví jsou viditelné v dotazování na nejvíc znevýhodněné skupiny na trhu práce. 48 % z dotazovaných žen a 39 % z dotazovaných mužů odpovědělo, že to jsou matky samoživitelky, naproti tomu ale pouze desetina mužů a 7 % žen odpovědělo, že samoživitelé. Dokazuje to tak tvrzení, že k nerovnostem dochází nejen na základě statusu, ale především genderu. Zajímavé zjištění přineslo také to, zda se muži a ženy někdy přímo setkali se znevýhodněním jejich osoby. Ačkoliv zhruba 33 % mužů a 40 % žen uvádí že ano, důvody, kvůli kterým k tomu došlo, popisují obě pohlaví odlišně. U žen to nejčastěji bylo pohlaví, věk, vzdělání a u mužů zase věk, vzdělání a zdravotní stav. (Křížková a Hašková 2003)

Nerovnosti a diskriminační přístupy můžeme sledovat již při výběrovém řízení. Dle dotazovaných respondentů záleží již na managementu podniku, koho vybere do užšího výběrového řízení a kdo bude lépe splňovat dané požadavky, které Jurajda et al. (2006) uvádí jako pohlaví, věk nebo věk. Výzkum se věnuje motivaci mužů a žen vykonávat určitou profesi prezentovanou při přijímacím řízení. Podle výpovědi respondentky z manažerské pozice vyplývá, že ženy musí více přesvědčovat zaměstnavatele, že jsou kompetentní pozici vykonávat. *„Je tedy otázkou, zda v praxi hraje větší roli opravdu nízká motivace žen, které se v profesi nechťejí realizovat a vyhledávají ji jako nutnost z finančního hlediska, nebo zvýšená očekávání zaměstnavatelů, kteří dopředu považují motivaci žen za nedostatečnou, a navíc ženu zaměstnankyni vnímají jako riziko“* (Jurajda et al. 2006, s. 22).

Evropský institut pro rovnost žen a mužů provedl v roce 2019 průzkum o formální a neformální péči o děti v České republice. Podle zjištění tvoří v České republice 57 % všech neformálních pečovatelských žen. (European Institute for Gender Equality 2021) Pro děti od 6 měsíců věku do předškolního věku fungují formální dětské skupiny, kde je péče zaměřena na výchovu, rozvoj schopností dítěte a naučení základních návyků (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2022). Poskytování této nebo jiné formální péče, ale není v České republice příliš využíváno a pouze 7 % dětí mladších tří let navštěvuje některé formální zařízení (European Institute for Gender Equality 2021).

V České republice je počet ekonomicky neaktivních žen ve věku 25-34 let (84 %) nejvyšší v EU a je to zapříčiněno především pečovatelskými povinnostmi, které tyto ženy mají. Mezi další důvody se řadí dlouhá rodičovská dovolená a nedostatek cenově a místně dostupné péče o děti. Mezi navrhovaná řešení patří již zmíněné zkrácené úvazky či flexibilnější pracovní doba, což by mohlo být prospěšné právě pro matky dětí předškolního věku. (Úřad vlády ČR 2021)

4. Stigmatizace, stigma a self-stigma

4.1. Sociální stigma

Goffman (2003) definuje stigma jako určitou odlišnost, která se vymyká normám v dané společnosti a je vlastní jednotlivci, na jejímž základě může docházet k vyloučení ze společnosti, tedy stigmatizaci. Stigma, na základě kterého dochází ke stigmatizaci, může být podmíněno stereotypy a atributy, které jsou zakořeněné ve společnosti. Stigma se liší na základě kultur, tradic, zažitých stereotypů, a to, co je považované za stigma v jedné společnosti, nemusí být považované za stigma ve společnosti jiné. Stigmatizovanými se tak můžeme stát všichni. Ony odlišnosti mohou, či nemusí být zřejmé na první pohled. (Goffman 2003) Goffman (2003, s. 12) rozlišuje tři typy stigmatu – 1) tělesné vady, 2) charakterní vady jednotlivce (duševní poruchy, nezaměstnanost, ...), 3) kmenové stigma (rasa, náboženství, etnikum, ...).

Klíčovým faktorem je viditelnost stigmatu, na jehož základě Goffman (2003) rozlišuje dvě hlediska stigmatu. Stigma viditelné, které je na první pohled u konkrétních jedinců postřehnutelné a stigma skryté, jehož nositeli jsou např. lidé s charakterními vadami, které na první pohled poznat nelze. Tato skutečnost často ovlivňuje chování jedinců nosící určité stigma. V prvním případě se bude jednat o osobu diskreditovanou a ve druhém o osobu diskreditovatelnou. Pokud není stigma zřejmé na první pohled, hraje klíčovou roli také fakt, zda o daném stigmatu druzí ví. To může mít poté vliv na další průběh interakce. V obou případech je ale na jedince vyvíjen nátlak, protože se mohou snažit stigma skrývat a také si mohou být vědomi toho, že budou na základě stigma hodnoceni. (Goffman 2003)

4.2. Stigmatizace

Stigmatizace je sociální proces, k němuž dochází v případě, kdy jsou jedincům přisuzovány různé atributy, které jsou v dané společnosti nežádoucí. Dochází k tomu ve chvíli, kdy tito jedinci nespĺnili určitá očekávání, představy, požadavky, normy, které se od nich v dané společnosti očekávaly. (Goffman 2003) „*Ty, kdo se nevzdalují v negativním smyslu od konkrétních očekávání, o něž jde*“ nazývá Goffman (2003, s. 13) normálními.

V mnoha případech dochází k úmyslné či neúmyslné diskriminaci jedinců nosící stigma v dané společnosti. Stigmatizace tak může mít za následek snížení životních šancí stigmatizovaných jedinců a jejich znevýhodňování. (Goffman 2003) Existují různé projevy stigmatizace. „*V běžném hovoru používáme konkrétní „stigmatizující“ výrazy jako mrzák, bastard a imbecil jako metafory a symboly, aniž se obvykle zamýšlíme nad jejich původním*

významem“ (Goffman, 2003, s. 13). Jak bylo výše zmíněno, ke stigmatizaci může docházet i neúmyslně, kdy reprodukuje a přijímáme stereotypy zakořeněné ve společnosti, na jejichž základě s jedinci odchylovajících se od „normálu“ jednání a chováme se k nim podle toho (Goffman, 2003).

4.3. Self-stigma

Self-stigma reflektuje sociální (omezená sociální podpora, izolace, ...) a psychologický dopad, který může zapříčinit stigmatizace jedince, na jejímž základě si jedinec uvědomí veřejné stigma, které v dané společnosti nosí. Také zahrnuje obavy stigmatizovaného, že dojde k vystavení se stigmatizaci a potenciálně může dojít k osvojení si negativních přesvědčení se stigmatizací spojených. (Bos et al. 2013)

Rozměr stigmat se týká toho, do jaké míry mohou být skryta. Lidé, kteří si své stigma v určité společnosti uvědomují, ale stigma není viditelné, se ho mohou snažit skrýt a neupozorňovat na něj. (Goffman 2003) Goffman (2003, str. 64) toto uvádí na příkladu člověka s mozkovou obrnou, který se se snaží své stigma skrýt, neupozorňovat na něj, protože by to mohlo vyvolat dojem, že je kvůli němu indisponován vykonávat samostatné úkoly. *„Měřítka, jež přijal ze širší společnosti, jej navíc vyzbrojila tak, že si je dokonale vědom toho, v čem druzí spatřují jeho vadu, následkem čehož nevyhnutelně, byť i třeba jen chvilkově souhlasí s tím, že vskutku nesplňuje požadavky na to, čím by měl opravdu být“* (Goffman 2003, str. 16).

Pokud si jedinci uvědomují, co tvoří základ pro stigmatizaci, mohou se pokusit o svou nápravu například skrze vyhledání terapeuta. Může ale docházet i k vyhledání pomoci, kvůli které dojde k „viktimizaci“, protože pomoc se objeví ve formě různých druhů podvodů. O nápravu se může stigmatizovaný pokusit i tím, že se naučí novým činnostem, které jsou pro něj kvůli stigmatu uzavřeny. (Goffman 2003) Goffman (2003) uvažuje o stigmatu z perspektivy jedinců, nikoliv z perspektivy potenciálních systémových, celospolečenských obrátů, které by mohly vést k procesům destigmatizace.

4.4. Stigma samoživitelství

Za samoživitele nebo také osamělého rodiče, je podle českého zákona o státní sociální podpoře považován rodič, který *„je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, nežije s druhem“* (§ 7 zákona č. 117/1995 Sb.). Události, které předchází statusu samoživitelství se různí, proto i uvnitř této skupiny lidí dochází k vnitřní diferenciaci. Příčinou může být rozchod, rozvod nebo smrt partnera/manžela. (Giddens 1999) Takovéto rodiny se poté označují jako neúplné,

což může být dalším podnětem ke stigmatizaci, protože již z názvu vyplývá, že se v negativním smyslu odlišují od rodin úplných. Za projevy stigmatizace samoživitelství je považováno ono přisuzování různých označení¹⁰, jako např. „rozbitá rodina“, „rozvrácená rodina“ nebo i výše zmíněné „neúplná rodina“. Již z názvu je totiž patrné, že rodině něco/někdo chybí. (Dudová a Hastrmanová 2007) Giddens (1999) rovněž hovoří o předsudcích, se kterými se samoživitelé potýkají jako „opuštěná žena“ nebo také „rozvrácená rodina“, jak bylo zmíněno výše.

Status samoživitelství spadá, dle Goffmanova (2003) rozlišení, do druhého typu stigmatu, stigma na základě charakterních vad. Jedinci s tímto statutem se tak stávají nositeli stigmatu, protože se vymykají normám a požadavkům chování v dané společnosti. Což v České republice představuje aktivní členství v (často stále ještě pouze heteronormativní) instituci nukleární rodiny v dospělosti.

Stigma samoživitelství není na první pohled zřejmé a nemá tak dopad na prvotní interakci. Podstatné je ovšem to, zda se o stigmatu ví nebo, zda se ho stigmatizovaný snaží skrývat či nikoliv. (Goffman 2003) Během sociálních interakcí záleží na intimnosti vztahů, protože především cizí lidé mohou při interakci podlehnout stereotypům, pokud se o daném stigmatu dozví nebo o něm již ví (Shaler in Goffman 2003, s. 65).

---

¹⁰ V anglickém originále labelling, používané k označení nemorálního/deviantního chování.

5. Postavení matek samoživitelek v Evropě

5.1. Evropský kontext obecně

Report Evropského parlamentu ukazuje, že převážnou většinu rodičů samoživitelů ve státech Evropské unie tvoří ženy. Se stigmatizací a předsudky se potýkají matky samoživitelky především v patriarchálních státech, ale dochází k ní i v jiných evropských zemích. Napříč jednotlivými státy se ale liší přizpůsobení a vnímání státní politiky vůči matkám samoživitelkám. Matky samoživitelky jsou často mylně stigmatizované jako nezodpovědné velmi mladé ženy, ačkoliv v Evropě představují svobodné matky ve věku 25-64 let 85 % z celkového počtu rodičů samoživitelů v evropských státech. Nejvíce matek samoživitelek je dle průzkumu v zemích jako je Estonsko, Lotyšsko, Česká republika, Polsko (Matera 2011).

Jak již bylo zmíněno ve druhé kapitole, pojem neúplná rodina se sám o sobě jeví jako stigmatizující, proto se ve většině ostatních evropských státech již nepoužívá. V anglickém jazyce je pro rodiny s jedním rodičem užíván termín „one-parent family“ v českém překladu jednorodičovská rodina. (Dudová 2009) Pollmann-Schult (2018) ve své studii uvádí, že matky samoživitelky v evropských zemích spíše než přímou stigmatizací statusu samoživitelství, negativně pociťují nesoulad mezi společenskými normami a tím, že využívají podporu státní sociální politiky. Výzkum také poukazuje na významný rozdíl mezi spokojeností matek samoživitelek a matek v partnerském svazku, a to i v zemích, kde mají vysokou podporu a míru genderové rovnosti. (Pollmann-Schult 2018)

5.2. Samoživitelství v Evropě – výzkumná zjištění

5.2.1. Velká Británie

V roce 2020 bylo ve Velké Británii dle průzkumu 14,6 % rodin s jedním rodičem z celkového počtu rodin v zemi. Zhruba 90 % z těchto domácností tvořily ženy s dětmi. (Office for National Statistics 2021)

Ve Velké Británii představují finanční potíže nejčastější a nejzávažnější problém, se kterým se matky samoživitelky potýkají. V souvislosti s tím ale musí řešit i další problémy, které mají tzv. dominový efekt, protože právě finanční problémy se mohou projevit například na jejich sociálních vazbách. Ženy se poté cítí „izolované“ a „osamělé“. Nemohou se totiž běžně účastnit společenských aktivit, protože pro ně představují finanční zátěž. Ačkoliv s výdaji jako placení nájmu, nákup potravin a podobně často pomáhají členové rodiny a přátelé, právě žádost o finanční pomoc představuje pro ženy pocit hanby a studu.

V průzkumu vyjádřily ženy pocitování přímé či nepřímé stigmatizace související se státní sociální podporou. Zároveň ale dodávají, že se jednalo spíše o nenápadnou stigmatizaci, a tak nemohou s přesností říci, zda se nejednalo pouze o jejich subjektivní dojem. S čím se ale také setkávají jsou reakce ze strany rodiny a přátel. Jedna žena uvedla, že rodiče a sourozenci měli v její přítomnosti stigmatizující poznámky o lidech pobírající sociální dávky, ve druhém případě došlo z pohledu rodičů ženy k porovnávání lepšího a horšího života potomků. Samotné ženy ale více než z označení „matka samoživitelka“ pociťují hanbu z označení „žadatelka o dávky“. Ženy vnímají skutečnost, že žadatelé o dávky jsou společností často označováni jako „líní“, „využívající sociální systém“ a podobně, proto se některé ženy uchýlily k rozhodnutí před svými přáteli zatajit skutečnost, že pobírají státní sociální podporu. Jiné ženy zase chtěly dokázat, že neodpovídají stereotypům, které ve společnosti kolují o těchto lidech. (Jun 2022)

5.2.2. Polsko

Polská společnost je do značné míry pod vlivem římskokatolické církve, která ovlivňuje společenské normy a nesouhlas s alternativními formami rodiny jako je osamělé rodičovství je poměrně vysoký. Osamělí rodiče se rovněž potýkají s velkou finanční zátěží a polský právní systém poskytuje rodinám s jedním rodičem jen omezenou finanční podporu. Ženy ve výzkumu zmiňovaly negativní i pozitivní aspekty osamělého rodičovství. (Baranowska-Rataj et al. 2014)

Mezi negativními aspekty převládalo negativní sociální vnímání svobodných matek ze strany veřejnosti i rodiny. Jedna žena popisuje situaci, kdy byla nucena kvůli odmítnutí ze strany rodiny opustit místo bydliště a odstěhovat se. S dalšími nepříjemnými situacemi se setkávaly ženy např. v kostele nebo ve škole, což doprovázely otázky na otce dítěte. Cítily se tak jako horší osoby než ostatní. Jiná žena zase hovoří o tom, že svobodné matky mohou být méně atraktivní pro potenciální partnery, což soudí na základě vlastního vnímání svobodných / rozvedených mužů (Baranowska-Rataj et al. 2014).

Jako pozitivní aspekt několik žen (5/11) uvádělo skutečnost, že se díky těhotenství dokázaly odloučit od partnera, čemuž předcházela patologický vztah doprovázený násilím, alkoholem a drogami. Ženy to popisují jako pozitivní zkušenost, díky které se staly silnějšími a opatrnějšími v budoucích vztazích. (Baranowska-Rataj et al. 2014)

6. Matky samoživitelky v České republice

6.1. Historický kontext (především od r. 1989)

Jak již bylo popsáno výše, od roku 1989 došlo k mnoha změnám, které měly vliv na podobu instituce rodiny. Jednou z těchto změn představuje nárůst počtu neúplných rodin. Mezi lety 1991–2001 došlo k největšímu nárůstu počtu neúplných rodin v České republice a v 85 % stála v čele rodiny žena, jako matka samoživitelka. (ČSÚ 2003) V roce 2001 představovaly neúplné rodiny 13, 5 % z celkového počtu rodin na území České republiky a v roce 2021 tvořily neúplné rodiny 9, 4 % z celkového počtu domácností. (ČSÚ 2021)

6.2. Matky samoživitelky v České republice

Český statistický úřad nemá přesné číslo, v čele kolika neúplných rodinách stojí ženy, ale různé zdroje se shodují, že matky samoživitelky představují zhruba 90 % z celkového počtu samoživitelů (Dudová 2009; Paloncyová et al. 2019). Z toho důvodu se ve své práci věnuji především ženám a používám homogenní výraz „matka samoživitelka“.

V České republice je skupina matek samoživitelek často homogenizována, ačkoliv se matky do situace dostaly z různých důvodů napříč věkovými kategoriemi a zažívají různé, mnohdy odlišné životní situace. Pokud se dostanou ženy do statusu samoživitelství, nastává hned několik problémů, jejichž řešení je velmi subjektivní. Jedním z problémů je to, že rodina odchodem nebo absencí jednoho z rodičů ztrácí jeho příjem a také jeho podíl na péči o dítě/děti. Rodina je tak často závislá pouze na příjmu ženy a patří mezi skupinu nejvíce ohroženou chudobou. Ne všechny ženy ale mohou pracovat, ať už kvůli nízkému věku dítěte, nebo náhlým situacím (nemoci), kdy dítě nemůže jít do institucí typu mateřské/základní školy. Matky samoživitelky narážejí na trhu práce na několik bariér spojených se samoživitelství nebo se skutečností, že jsou ženami. Zároveň ony samy jsou při hledání práce limitovány a zaměstnání tak hledají nejčastěji podle tří následujících kritérií. Prvním je možnost sladit práci a rodinu, druhým se stává finanční ohodnocení a posledním seberealizace. Na základě těchto kritérií se ale samozřejmě odvíjí i odměňování, protože pokud dochází do zaměstnání, a to je časté, časově nenáročného, odpovídá tomu mzda. (Hasmanová Marhánková 2011; Dudová 2009; Dudová a Hastrmanová 2007) „*Matky samoživitelky tvoří skupinu čelící několika vzájemně se propojujícím druhům znevýhodnění a obecně patří ke skupinám nejvíce ohrožených nezaměstnaností a chudobou.*“ (Hasmanová Marhánková 2011, s. 5). V zaměstnání jsou pro svobodné rodiče vytvářeny podobné podmínky jako pro rodiče z úplné rodiny, avšak svobodní rodiče stále vnímají nedůvěru a předsudky ze strany zaměstnavatelů (Paloncyová et al. 2019).

Ženy ve statusu samoživitelství musí, často kvůli výše zmíněným náhlým situacím jako nemoc dítěte, žádat o pomoc rodinné příslušníky (Hasmanová Marhánková 2011; Palonciová et al. 2019). V pořadu 168 hodin (2018) uvedla Markéta, svobodná matka, žijící ve Středočeském kraji, že byla nucena odejít z práce, protože její dítě onemocnělo a nemohlo tak docházet do mateřské školy po dobu 5 měsíců. Vzhledem k tomu, že matky samoživitelky patří ke skupinám nejvíce ohrožených chudobou, představuje pro ně ztráta jednoho a jediného příjmu problém, protože dávky státní sociální podpory většinou pokryjí pouze výdaje jako nájem, energie, obědy dětí ve škole. Ženy tak v některých případech musí několik týdnů hospodařit s rozpočtem, který se pohybuje okolo 500 – 2 000 korun českých¹¹. (168 hodin 2018) Důsledkem toho je feminizace chudoby (Dudová a Hastrmanová 2007).

Nezisková organizace Klub svobodných matek provedla v roce 2018 průzkum, ve kterém bylo zjištěno, že průměrný příjem matek samoživitelek se pohybuje od 10 – 20 000 Kč a výživné na dítě dostává každá druhá matka samoživitelka z dotazovaných.¹² (Klub svobodných matek 2018) Dana Pavlousková, zakladatelka zmíněné neziskové organizace dodává, že ve společnosti obecně panuje mylná domněnka o tom, že otcové platí výživné pro ženy, nikoliv pro děti. Hlavní příčinou je dle Pavlouskové to, že v České republice stále převládá stereotyp muže živitele, na kterém je žena závislá. Dále upozorňuje na nedostatečnou informovanost veřejnosti o problematice matek samoživitelek, protože veřejnost tuto debatu příliš nevyhledává. Matky samoživitelky dle Pavlouskové představují „antikoncepční téma“, také proto, že názory veřejnosti často vyplývají z nedostatečné informovanosti a na nepodložených tvrzeních. (Český rozhlas 2018)

Ačkoliv se ve spojitosti s matkami samoživitelkami často mluví o finančních problémech, což bezesporu představuje největší problém této skupiny, existují i další problémy, se kterými se ženy ve statusu samoživitelství setkávají. Jsou to problémy psychické, které jsou v úzké souvislosti s těmi finančními. Psychická zátěž je pro matky samoživitelky již zmíněná finanční tíseň, omezení seberealizace a problémy s výchovou dětí. Matky samoživitelky se od rodičů z úplných rodin liší mimo jiné také v tom, že při péči o děti musí vynaložit více úsilí, energie i času, protože se o péči nedělí s druhým rodičem. (Hejzlarová 2011)

---

¹¹ V reportáži byly uvedené částky 549 Kč a 371 Kč + 1700 poukázky (168 hodin 2018)

¹² Průzkumu se účastnilo 1 154 respondentek z celé České republiky (Klub svobodných matek 2018)

6.3. Stereotypy/předsudky o matkách samoživitelkách v České republice

(stigmatizace)

Nezisková organizace Klub svobodných matek na svých webových stránkách uvádí, že ve společnosti je obecně rozšířené stigma matek samoživitelek jako žen, které si za svou situaci mohou samy svým nezodpovědným chováním a bez vlastního přičinění se spoléhají na dávky státní sociální podpory (Klub svobodných matek 2018). Nina Špitálníková (2018), svobodná matka, ve svém článku hovoří o tom, že pro ni bylo náročným obdobím celé těhotenství, kdy neustále čelila otázkám na otce dítěte, v příručkách o rodičovství se předpokládalo, že jsou partneři dva, což na základě zakořeněných stereotypů předpokládala i většinová společnost. Svoji tehdejší situaci popisuje tak, že „*najednou jsem stála tváří v tvář silnému stigmatu*“. Dále mluví o tom, že společnost má svobodné matky za „*pochybné, prostopášné bytosti, zneužívající sociální dávky a holdující sexuální radovánkám*“. Na základě stigmatizace, které se jí dostávalo ze strany veřejnosti, začala stigmatizovat i sebe sama. (A2larm 2018)

O matkách samoživitelkách se utváří obraz i v médiích. V posledních letech vzniklo několik dokumentů¹³, které mapují situaci samoživitelek v České republice prostřednictvím různých příběhů žen v odlišném sociálním postavení. Divák tak může nahlédnout do této problematiky a vytvořit si svůj vlastní pohled. Několik politiků se v minulosti k tomuto tématu v médiích vyjádřilo. Jiří Čunka, senátor za KDÚ-ČSL, se vyjádřil k rozhodnutí vlády o změně výživného¹⁴ následujícím výrokem „*Copak ten stát těm ženám říkal, s kým mají spát? Tímhle lidi stále více vychováváme k nezodpovědnosti. Pokud se žena špatně rozhodla, s kým mít dítě, musí nést následky.*“ (Echo24 2017) Výrok byl směřován k ženám, které o sobě prohlašují, že jsou samoživitelkami, ačkoliv žijí s partnerem. Podle Jiřího Čunky je změna výživného „*vědomá podpora státu proti uzavírání manželství*“ (Echo24 2017). Pavel Bělobrádek, rovněž člen KDÚ-ČSL, se na adresu matek samoživitelek vyjádřil s radou o nalezení nového partnera, což by ženám údajně pomohlo v nelehké životní situaci. „*No tak si musí najít jiného chlapa,*“, řekl Pavel Bělobrádek v rozhovoru pro The Student Times (2017). Následně se Bělobrádek za svůj výrok omluvil s tím, že došlo k vytržení z kontextu a o nepochopení nadsázky (The Student Times 2017).

---

¹³ Česká televize uvedla dokumenty Samoživiv (2015) a Sólomámy (2022)

¹⁴ Jednalo se o rozhodnutí o náhradním výživném popsáném níže

6.4. Sociální politika státu v oblasti samoživitelství

Rodiče mohou dle zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře požádat o dávky státní sociální podpory, které se dělí na dávky poskytované v závislosti na výši příjmu, tj. přírůstek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné a ostatní dávky, tj. rodičovský příspěvek, pohřebné. Samoživitelé patří mezi skupinu, která nejčastěji pobírá sociální dávky (Palonciová et al. 2019). Ženy ve statusu samoživitelství také pobírají a mohou pobírat dávky v hmotné nouzi. Problematiku dávek sociální podpory můžeme rozdělit zaprvé dle toho, zda je jejich výše dostatečná a za druhé podle čekací doby na dávky. (168 hodin 2018)

Vyživovací povinnost rodičů vzniká při narození dítěte a trvá do té doby, než je schopno žít se samo. Jedná se o částku, která má pokrýt či přispět na náklady na stravu, každodenních potřeb či dalších hmotných nebo nehmotných potřeb. Při rozvodu rodičů rozhoduje o výživném automaticky soud, ale pokud rodiče nebyli v manželském svazku, je žádost o výživné na individuálním rozhodnutím rodičů nebo jednoho z nich. Vzniká tak nepoměr mezi rodiči, kteří byli v manželství a těmi, kteří nikoliv nebo byla absence jednoho rodiče již od počátku. (Ministerstvo spravedlnosti 2017) Průměrná výše výživného se v roce 2021 pohybovala zhruba od 2–4 tisíc Kč v závislosti na věku dítěte a na pohlaví rodiče (ČSÚ 2021). Jak bylo zmíněno výše, matky samoživitelky jsou označovány jako osoby, které zneužívají sociální dávky. Pavlousková (2018) upozorňuje na to, že některé matky samoživitelky výživné od otce dítěte nedostávají, protože tito muži využívají různé prostředky, aby nemuseli přiznávat příjmy nebo zatajují majetek. Od července roku 2021 začalo v České republice platit tzv. náhradní výživné. Náhradní výživné představuje dávku vyplácenou státem, ve chvíli, kdy jeden z rodičů neplní vyživovací povinnost na dítě stanovenou soudem. (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2021)

V České republice je také poskytováno státní sociální bydlení. „*Sociální bydlení je bydlení poskytované osobám v bytové nouzi nebo bytovou nouzí bezprostředně ohroženým, včetně lidí, kteří vynakládají na bydlení nepřiměřenou výši svých příjmů*“. (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2015) Sociální bydlení je určeno pro osoby bez domova a pro osoby, které za bydlení vynakládají více než 40 % disponibilních příjmů (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2015). Podle průzkumu Klubu svobodných matek (2019) žijí 3 % dotazovaných žen v azylovém domě, sociálním bydlení nebo na ubytovně. Z průzkumu rovněž vyplynulo, že náklady na bydlení představují nejčastěji 7-12 tisíc Kč, což je většina příjmu, který v průměru u matek samoživitelek dotazovaných v tomto průzkumu, dosahuje 10-12 tisíc Kč.

6.5. Neziskové organizace pomáhající rodičům samoživitelům

V České republice funguje několik neziskových organizací i jednotlivců, kteří se ve veřejném prostoru aktivně podílejí na pomoci matkám samoživitelkám v tíživé situaci. Neziskové organizace, které se v České republice věnují podpoře žen, jejich postavení a genderové rovnosti lze rozlišovat podle tematického zaměření např. zdraví a zdravotnictví (v této oblasti bylo v roce 2003 v České republice evidováno nejvíce neziskových organizací), násilí na ženách, problematika rodiny a prosazování rovných příležitostí osob pečujících o děti nebo postavení žen ve společnosti a genderové rovnosti. (Chaloupková 2006) Hlavními aktivitami těchto organizací je sociálně psychologická pomoc a poradenství, vzdělávací a osvětová činnost, výzkumná a expertní činnost, monitorování postavení žen a genderové problematiky, zprostředkování informací a kontaktů (Chaloupková 2006, s. 33).

V textu výše jsem několikrát zmínila neziskovou organizaci Klub svobodných matek, která byla založena v roce 2018. Od té doby se věnuje pomoci ženám ve statusu samoživitelství různými způsoby. Poskytuje např. finanční pomoc, díky které mohou ženy platit dětem kroužky nebo obědy ve škole. Dále také právní pomoc, kterou ženy nejčastěji využívají při řešení výživného a v neposlední řadě také nabízejí ženám práci, např. ve formě pomoci s e-shopem neziskové organizace. Klub svobodných matek mimo jiné také realizuje výzkumy veřejného mínění, které pomáhají ozřejmit veřejnost o situaci matek samoživitelek v České republice (Klub svobodných matek 2018, 2019, 2020, 2021).

Nora Fridrichová a Veronika Linková založily a otevřely v roce 2021 Šatník, kde mají šanci samoživitelé získat nejen oblečení, ale i obuv, knihy, hračky, či některé služby jako kadeřnictví, kosmetika, masáže. Šatník obsluhují ve většině sami samoživitelé výměnou za nákup potravin dle vlastního výběru (Šatník 2021).

Metodologická část

7. Metodologie

V této kapitole popíšu metodologii výzkumu, uvedu důvody, které mě vedly k výběru použité výzkumné strategie, výzkumné otázky, konceptualizaci pojmů, výzkumný vzorek, sběr dat a etiku výzkumu.

7.1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat dimenzi stigmatizace matek samoživitelek v České republice přímo skrze subjektivní pohledy žen v tomto statusu na základě předem stanovených výzkumných otázek. Zajímal mě především epizodický příběh vybraných informantek od doby, kdy se dostaly do statusu samoživitelství až po současnost. Během rozhovoru jsem se snažila odhalit a definovat stigmatizaci na základě volného vyprávění informantek doplněného mými otázkami.

7.2. Výzkumné otázky

Na základě studované literatury jsem vytvořila následujících pět výzkumných otázek, na které jsem se během výzkumu pokoušela najít odpovědi. Vycházela jsem z dosud zjištěných informací o postavení matek samoživitelek v České republice a jejich údajné stigmatizaci.

VO1: Kdy a kde dochází k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka?

VO2: Jakým způsobem k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?

VO3: Jak ženy ve statusu samoživitelství reflektují stigmatizaci statusu matka samoživitelka?

VO4: Jak ženy ve statusu samoživitelství hodnotí státní sociální podporu v souvislosti se samoživitelstvím?

VO5: S jakými problémy/výzvy se ženy ve statusu samoživitelství běžně potýkají?

7.3. Konceptualizace pojmů

Stigmatizace je ústředním pojmem celého výzkumu a jedná se o proces, kdy je jedincům přisuzováno stigma na základě, v tomto případě chování či postavení ve společnosti (Goffman, 2003). Z mojí strany stigmatizace v rozhovorech přímo nezazněla. Během zjišťování případné stigmatizace jsem stigmatizaci během rozhovoru definovala jako

určité označení, přisuzování negativního hodnocení, reakcí, či rozlišování rozdílností ze strany okolí, institucí apod.

Přímou stigmatizaci jsem definovala jako stigmatizaci, která se odehrává během přímé interakce mezi informantkou a druhými lidmi. Přímou stigmatizaci neboli úmyslnou, jak ji definuje Goffman (2003) zahrnují např. stigmatizační výroky.

Pokud došlo k jakékoliv změně postoje či jednání vůči informantkám, kterou samy reflektovaly, identifikovala jsem to jako nepřímou stigmatizaci. K této nepřímé neboli neúmyslné stigmatizaci dochází reprodukováním stereotypů a předsudků. (Goffman 2003)

Self-stigma/self-stigmatizace je proces během něhož jedinci vnímají, případně si osvojují a přijímají si stigma, které jim bylo přisouzeno veřejností (Bos et al. 2013).

V otázkách na samoživitelství jsem se snažila nepoužívat spojení „matka samoživitelka“, aby nedošlo ke stigmatizaci informantek z mé strany, ale spíše jsem vždy použila výraz „status samoživitelství“.

7.4. Metoda výzkumu

Pro realizaci výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. *„Cílem kvalitativních přístupů je identifikovat řadu velmi drobných detailů, nuancí a variací sledovaného fenoménu a navzájem je porovnávat, tedy sledovat nejen podobnosti, ale i odlišnosti (dokonce absence), a ze všech těchto sledování a srovnávání vytvářet závěry“* (Novotná 2019, s. 26).

Výzkumným cílem bylo dostat se k subjektivní interpretaci a reflektování společenského problému stigmatizace matek samoživitelek v ČR přímo od členek zkoumané skupiny. Abych se lépe dostala k porozumění toho, jak ženy reflektují status samoživitelství a případnou stigmatizaci, bylo podstatné odhalit i další témata s tím spojené, jako např. rodinné zázemí, přátelské vazby, volný čas, čerpání státní sociální podpory a řešení problémů/výzev spojených se samoživitelství.

7.5. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek se skládá z osmi žen ve statusu samoživitelství. Pro výběr výzkumného vzorku jsem nestanovila žádné konkrétní požadavky (např. na vzdělání, místo bydliště), jedná se tedy o heterogenní vzorek, který představují ženy ve věkové skupině od cca 20–50 let, různého vzdělání, s různým počtem dětí (1–5) a odlišným místem trvalého pobytu na území České republiky.

Při výběru výzkumného vzorku jsem oslovila neziskovou organizaci Klub svobodných matek, která mi zprostředkovala kontakty na větší část informantek. Dále jsem oslovila ženy ze svého okolí, ale z časového vytížení žen jsem rozhovor udělala pouze s jednou z nich. Tuto ženu znám prostřednictvím přátelských vazeb s mojí spolužačkou ze střední školy. Kontakt na další informantku mi poskytla vedoucí mé práce.

Většina rozhovorů probíhala online (videohovor) nebo prostřednictvím telefonního hovoru především kvůli časovému vytížení žen, vzdálenosti nebo výslovnému přání informantek o tyto způsoby spojení. Jeden rozhovor proběhl v rámci osobního setkání v kavárně. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala od 10 do 45 minut a rozhovory byly realizovány od března do června r. 2022.

Zkoumané období představovalo období, kdy se jednotlivé informantky dostaly do statusu samoživitelství, tj. od r. 2004 až po současnost. Ale vzhledem k rozmanitosti výzkumného vzorku se roky, když se ženy do statusu dostaly lišily. Všechny ženy jsou ale v dnešní době ve statusu samoživitelství.

Fiktivní jméno informantky	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Bydliště	Členství v neziskové organizace
Aneta	30	Střední odborná škola zakončena maturitní zkouškou	Moravskoslezský kraj	Ano
Marie	46	Střední odborné učiliště zakončeno maturitní zkouškou	Ústecký kraj	Ano
Barbora	35	Střední odborná škola zakončena maturitní zkouškou	Moravskoslezský kraj	Ano
Lucie	30	Vysokoškolské	Hlavní město Praha	Ano
Ema	32	Střední odborné učiliště	Vysočina	Ano
Lenka	46	Gymnázium zakončeno maturitní zkouškou	Hlavní město Praha	Ano
Daniela	46	Střední odborné učiliště	Středočeský kraj	Ne
Natálie	38	Vysokoškolské	Hlavní město Praha	Ne

7.6. Sběr dat

Pro sběr dat jsem použila epizodicky narativní rozhovor (Zandlová 2019) doplněný otázkami, které pomáhaly lépe odhalit dimenzi stigmatizace, pokud již nebyla zmíněna informantkami v úvodu vyprávění. Během epizodicky narativního rozhovoru je informantům/tkám necháván prostor k vyprávění určité epizody v jejich životě, přičemž mají možnost ve svém vyprávění zmínit cokoliv a výzkumník/nice tak může zjistit i motivy, která se studovaným tématem nemusí na první pohled souviset, ale pro celkový kontext mohou mít významnou roli. (Zandlová 2019)

7.7. Zpracování dat

Z pořízených audionahrávek byla provedena doslovná transkripce, ve které jsem následně označila segmenty, čímž došlo k roztřizení a zobrazení podstatných částí rozhovorů a zároveň k redukci částí, které nebyly pro zodpovězení výzkumných otázek důležité (Heřmanský 2019). Segmenty jsem mezi sebou porovnávala, během toho jsem hledala stejnosti a odlišnosti, které se později staly součástí analýzy textu.

Na základě vytvořených segmentů jsem přešla ke kódování. „*Kódování je postup, jehož pomocí přidělíme vytvořeným segmentům popisek, kterým jej charakterizujeme.*“ (Heřmanský 2019, s. 430). Využívala jsem hlavně deduktivní metodu kódování, protože jsem, vzhledem ke zkoumanému tématu, při popisech kódu používala předem známé pojmy jako stigmatizace nebo self-stigma. Zároveň ale při rozhovorech došlo k odhalení dalších nových témat nebo vzájemných souvislostí, ke kterým jsem přiřadila nové kódy, a došlo tak k využití i induktivní metody. (Heřmanský 2019)

Rozdělení do kategorií a následné kódování pomohlo k analýze dat, během které jsem na základě segmentů a kódů data srovnávala mezi sebou, hledala mezi nimi další souvislosti a pracovala s dostupnou literaturou k tématu. Následně došlo k interpretaci závěrů, které z výzkumu vzešly v návaznosti na teoretické zázemí práce, které jsem popsala v první kapitole.

7.8. Etika výzkumu

Výzkumná etika probíhala v souladu s českým legislativním systémem. Informantky byly před zahájením rozhovoru obeznámeny s cílem výzkumu, pořízením audionahrávky, anonymním zpracováním pořízených dat pro účely bakalářské práce, archivací dat a možností případného odstoupení od rozhovoru před, během nebo po jeho skončení.

Ženy také byly informovány o tom, že v bakalářské práci mohou být použity doslovné citace s anonymizovanými údaji a mohou mě kdykoliv kontaktovat v případě zájmu o výsledky výzkumu. Informantky vyjádřily svůj ústní souhlas s výzkumem a jejich dobrovolnou účastí před zahájením rozhovoru.

Na základě respektování soukromí a autonomie informantek byly přímé i nepřímé informace získané během rozhovoru anonymizovány, aby byla zajištěna ochrana osob přímo účastněných nebo v rozhovoru zmíněných. Vzhledem k citlivosti tématu, které může být též traumatické, jsem dodržovala etická pravidla, respektovala vyjádření a případné odmítnutí. Rovněž ve výzkumu nebyl použit přímo pojem „stigmatizace“ či „diskriminace“, pokud se neobjevil ve výpovědi jedné z informantek.

Audionahrávky byly pořízeny na diktafon v mobilním telefonu nebo na hlasový záznam v počítači a došlo k jejich uložení v zahaslované složce jediného počítače. Doslovné přepisy byly ihned po zpracování anonymizovány.

Archivace dat proběhne do září r. 2022, kdy se uskuteční plánovaná obhajoba bakalářské práce.

Empirická část

V následující kapitole popíšu výsledky výzkumu realizovaného v rámci této práce. Zjištěné výsledky jsou rozděleny dle dílčích výzkumných otázek na pět částí. V první části se věnuji otázce, kdy a kde dochází k údajné stigmatizaci žen ve statusu matka samoživitelka. Následující výzkumná otázka je věnována tomu, jak k údajné stigmatizaci dochází. Třetí otázka zjišťuje, jak údajnou stigmatizaci reflektují/vnímají ženy ve statusu samoživitelství. A poslední dvě otázky jsou věnovány státní sociální podpoře, a problémům, které musí ženy jako matky samoživitelky řešit a reflektují je jako největší výzvy. Poslední kapitolu týkající se problémů v samoživitelství jsem rozdělila na část vztahující se k finančním problémům a organizaci času.

8. Příběhy žen a výzkumné otázky

Příběhy informantek, se kterými jsem výzkum realizovala, byť se v několika prvcích shodovaly, se zároveň i velmi lišily. Jednalo se především o rozdíly ve spojitosti s tím, jakým způsobem se do statusu samoživitelství ženy dostaly a jaký život žijí nyní.

8.1. Cesty k samoživitelství

Výpovědi tří informantek se shodovaly v tom, že otec dětí je cizinec, ale z různých důvodů se všechny ženy buď během těhotenství, nebo po narození dětí vrátily do České republiky. Důvody byly různé, v jednom případě (Marie) se jednalo o psychické a fyzické násilí ze strany otce dětí, proto informantka z důvodu zajištění bezpečnosti své i potomků odcestovala do České republiky. V dalším rozhovoru (Aneta) bylo reflektováno psychické násilí a nátlak ze strany partnera na otěhotnění. I v tomto případě se informantka i s potomky přesunula do České republiky. Ve třetím případě (Lucie) byla ženě diagnostikovaná neplodnost, ale přesto otěhotněla. Partner se nechtěl účastnit péče o dítě, a tak se ještě v těhotenství informantka přesunula do České republiky. V dalších dvou případech (Barbora, Daniela) došlo k rozchodu partnerů z toho důvodu, že si otec dětí našel jinou partnerku a ženy se tak následně dostaly do statusu samoživitelství. Příběhy dvou žen (Ema, Daniela) se shodovaly v tom, že otec dětí nastoupil do výkonu trestu, tudíž se neúčastní¹⁵ péče o dítě/děti a ženy o to do budoucna nemají zájem. Jedna žena (Lenka) zažila tři manželství, ale většinou z důvodu nepřítomnosti otců při výchově dětí, došlo ve všech třech případech k rozvodu. V jednom případě (Natálie) se manželé rozvedli. Jednalo se o klidný

---

¹⁵ V době rozhovoru byli oba muži stále ve výkonu trestu.

rozvod, kdy nedošlo k rozporům mezi dnes již bývalými manželi a otec dítěte je součástí života dítěte i nadále.

8.2. Kdy a kde k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?

Tuto výzkumnou otázku jsem rozdělila na část týkající se rodinných příslušníků (pokrevní i nepokrevní vazby), tedy stigmatizaci přímo v rodinách informantek. Dále následuje zjištěná stigmatizace během přímé interakce s přáteli, kteří představovali pro většinu informantek velikou pomoc především po psychické stránce, ale objevovala se i pomoc např. se zajištěním hlídání nebo nákupem potravin. Další část je věnována veřejným institucím, jako jsou úřady, školy. Stigmatizaci na pracovním trhu se věnuje následující část, dále pokračuje stigmatizace v médiích či v internetových neformálních skupinách a v poslední řadě je část věnována partnerským vztahům.

8.2.1. Prostředí rodiny původu

V rámci této části nejprve uvedu jednotlivé příběhy do kontextu v souvislosti s rodinným zázemím informantek, které samy reflektovaly. Zjišťování rodinného zázemí informantek nebylo cílem výzkumu, ale pokládám za důležité ho uvést, protože i toto téma vykazovalo určité shody a odlišnosti.

Z úplné nukleární rodiny pocházely tři informantky (Ema, Lucie, Natálie) a ve všech případech zmiňovaly pomoc ze strany rodičů, byť jsou rodiče pracovně vytíženi. V jednom případě informantka (Aneta) zmínila přímo rozvod rodičů s tím, že se stýká pouze s matkou. Dvě informantky (Marie, Daniela) mluvily pouze o matce, ale přímo nereflektovaly, zda se rodiče rozvedli, či došlo k jinému přerušení vztahu. Ačkoliv obě zmiňovaly matku, každá v jiném smyslu. Marie popisovala vztah s matkou jako problematický a nikdy ne příliš dobrý a Daniela zase viděla v matce velkou oporu. Jeden příběh (Barbora) zahrnoval pouze otce informantky, který se velmi aktivně podílí na péči o děti, aby mohla informantka pracovat. Matku přímo nezmiňovala. A v poslední řadě jedna informantka (Lenka) popisovala nepřítomnost otce během svého vyrůstání a smrt matky těsně před narozením prvního dítěte.

Informantky projevovaly důležitost, jakou pro ně rodinní příslušníci v celé situaci představovali/představují. Objevovala se ale skutečnost, kdy ženy reflektovaly, že jejich rodinní příslušníci byli zpočátku z celé situace zaskočení, ale v průběhu času své vnímání přehodnotili a nyní se jim od nich dostává velké podpory. Nutno uvést, že reakce rodiny souvisely primárně s partnery žen či finanční situací, do které se ženy mohou eventuálně dostat, nikoliv přímo se statutem samoživitelství.

V jiném případě se zase informantce dostávalo podpory již od počátku, rodiče ženy totiž neprojevovali souhlas s interrupcí, kterou navrhoval tehdejší partner informantky.

Ze strany osob patřících do rodiny, byl také zaznamenán případ stigmatizace během přímé interakce informantky s partnerem její sestřenice.

Následující citaci vyjadřují reakce rodiny na celou situaci.

„... pro všechny to byl hodně velký šok, jo, protože to ... jako nikdo nečekal, že ta situace vůbec nastane kdy. No ... jako první reakce samozřejmě jako a nemůžete to dát nějak dohromady a nešlo by to aspoň kvůli dětem ... já říkám, tak jako tady už nezáleží jenom na mně, že ... to jako to musí chtít i ta druhá strana, že“

(Barbora, 35 let)

„... já, když jsem jim vlastně oznámila těhotenství a to, že vlastně přítel nebude součástí, tak mi řekli, že na to nemám brát zřetel, že prostě mám je a že mi pomůžou. Že je to moje rozhodnutí, ale že by bylo dobrý, kdybych si miminko samozřejmě nechala.“

(Lucie, 30 let)

„...mamka, tak samozřejmě jsou ... nebyla ... nebyli moc šťastní, protože už tehdy věděli, že to není zrovna správný chlap, už tehdy a u toho druhého ... úplně jako hrůza“

Ve svém vyprávění pokračuje následovně:

„...pár lidí, kteří měli radost, že budu těhotná, samozřejmě, že se potom už těšili a ze začátku to bylo, jakože co, vždyť nemáš nic. Nemáš peníze, cestovala jsi, nemáš peníze, nemáš nic, vrátila ses tady s holým zadkem a teď jako co? Tak samozřejmě, moje mamka se o mě bála (povzdech)“

(Aneta, 30 let)

Ke změně názoru matky došlo ve chvíli, kdy si informantka našla stabilní bydlení, což pomohlo ke zlepšení jejich vztahu a nyní pro ni představuje matka oporu a poskytuje pomoc se zvládnutím situace.

Dále informantka reflektuje stigmatizaci zmíněnou výše ze strany tehdejšího partnera sestřenice.

„ ... nebo pak jsem se taky dozvěděla, že jsem nakousnutý koláč, že ten člověk už by se mnou jako třeba neměl vztah a nebyl to můj ... nebyl to jako nic. Byl to ... bývalý přítel mojí sestřenice, tak ten jako, že jsem nakousnutý koláč. V tom případě by mě zajímalo, jestli třeba, žena, která není panna, je taky nakousnutý koláč nebo není, to já nevím.“

(Aneta, 30 let)

Souhrnně by se dalo říci, že se postupem času vnímání rodinných příslušníků zlepšilo, pokud tomu tak nebylo již od počátku. Nicméně, přijetí statusu samoživitelství nebo rozhodnutí o rozchodu bylo na počátku rodinným okolím vnímáno jako problematické řešení.

8.2.2. Přátelský kolektiv

Přátelský kolektiv byl informantkami zmiňován a hodnocen velmi kladně. Informantky příliš nezmiňovaly, že by docházelo k odsouzení či jiné formě stigmatizace. Naopak ženy zmiňovaly psychickou podporu, které se jim od přátel dostává a také pomoc například s hlídáním potomků, pokud je potřeba. Vztah s přáteli nejlépe vystihují následující dvě citace.

„Všichni jsou tak strašně vytížený časově, maj svoje rodiny, že tam to je opravdu jako o nějaký psychický podpoře, než nějaký hlídací nebo finanční. Takže to je na úrovni jen nějakýho vypovídat se, ulevit si, poplácat po rameni a jedeme dál.“

(Ema, 32 let)

„Ano, ano mám stále přátele, které jsem měla, když jsem odjela. Tak ty se ... ty normálně mě uvítali zpátky a taky mi dost pomáhali, že vlastně třeba ke mně přišli a nechali mě trošku prospat, dali malé/malému najíst, jo ... nebo, protože on byl hodně uplakaný miminko, takže ... byli tady přítomný a pomáhali mi. V tomhle mám velké štěstí.“

(Lucie, 30 let)

Ke stigmatizaci během přímé interakci s přáteli nicméně došlo, což informantka popisovala následovně:

„... asi jako tak třeba, já jsem měla většinu kamarádů ... hlavně tím, že jsem ... tím, že jsem dlouho žila v zahraničí, tak to jako nějak ... i to přátelství se tak jako ... ochladlo, ale nemají s tím problém, že by mě odepsali, nebo něco. Spíš ... jako občas si ... občas jsou vtípky, jako že jsem samoživitelka, že beru dávky a takovéhle ...“

K výše zmíněným vtipům a jednání ze strany přátel ale informantka dodává:

„... takže ... nikdo mě neodsuzuje úplně vyloženě ... Nevím, co se teda děje za mými zády, ale takhle ... není to úplná podpora ... spousta mých přátel teda jo. Od těch, kterých jsem to nečekala, tak mi kdysi půjčili na kauci peníze, abych měla na kauci ... byli to teda muži, kamarádi, které jako znám od dětství, nebo ... mám kamarádku, ale s tou jsem se seznámila, až když se narodilo první dcera/syn tak ta mi taky velmi pomohla, i co se hlídání týče, abych mohla na brigádu a ona mohla tak ... ale jinak ... nikdo to asi tak neřeší, tak mám dítě, tak mám dítě no.“

(Aneta, 30 let)

Přátelské kolektivy fungují ve vyprávění žen na stejné úrovni blízkosti a podpory, jako okruhy rodiny původu. Občas dochází i k vystřídaní podpůrné role, kde kolektiv přátel poskytuje větší pomoc a porozumění než vlastní rodina (rodiče, sourozence a podobně). Přátelé jsou vnímání jako takzvaná bezpečná zóna, kde ženy ve statusu samoživitelství mohou najít přijetí, a kde nedochází k předurčené stigmatizaci na základě statusu samoživitelství.

8.2.3. Prostředí veřejných instituce

V prostředí veřejných institucí (úřady, mateřská škola, základní škola) informantky nereflektovaly přímou stigmatizaci, jednalo se spíše o požadavek sdělení statusu, čemuž ale Aneta vyjadřovala pochopení nebo to Lucie zase brala jako samozřejmost, protože například na úřadech se jednalo o žádosti o státní sociální podporu. Podobně reflektovala otázku na status Natálie, která se s tím setkává v bance, kde je to nutné k vyřízení dokumentů. Ema ale naopak při vyjmenovávání institucí (mateřská škola, lékař, úřady), kde všude je třeba status oznamovat, vykazovala známku zoufalství. Další zmiňovanou institucí byla mateřská škola, což ale může představovat jisté výhody, jak zmínila informantka v následující citaci.

„... jakože vyloženě sdělit můj stav, že jsem samoživitelka, tak většinou třeba na úřadech, tak to je jasné, ale ... třeba ve školce, ale to pořád neberu jako diskriminační, právě, že naopak jako výhodu, že když tam mám nějaké poplatky“

(Aneta, 30 let)

„No, já myslím, že to prakticky říkám úplně všude, ať je to školka, ať je to doktor, když se vystavuje ošetřovný, vlastně je to, když chodím žádat o příspěvek na bydlení ... je to prostě všude (povzdech).“

(Ema, 32 let)

„Jo, to většinou v bance chtěj vědět a jinde ... nevím ... asi nechodím na taková místa, kde by se mohl ... třeba někdo ptát.“

(Natálie, 38 let)

„...a samozřejmě jako při různých úkonech jako na úřadě a tak. Tam ... tam jsem jenom prokázala rodným listem, že vlastně nemáme otce v rodném listě.“

(Lucie, 30 let)

Zároveň ale Lucie dodává, že se nikdy nesetkala s negativní či jinou stigmatizující reakcí tváří v tvář, jednalo se pouze o prokázání statusu během běžných úředních činností, což nereflektovala jako něco zvláštního či stigmatizujícího.

Lenka vypověděla, že se s negativní reakcí, či stigmatizujícím chováním v prostředí veřejných institucí nesetkala a dodává:

„To jako v životě, nikdo tohle jako nějak nesoudil nebo ... nesetkala jsem se s nějakou špatnou reakcí.“

(Lenka, 46 let)

To stejné uvedla i Daniela, která, až na jeden případ, jak sama popsala, žádné negativní či nepříjemné chování na úřadech nezažila.

„Ne, ne, určitě ne. To jsem nikdy neřešila. Jediný co, tak ze začátku jsem si žádala o tu ... tu hmotnou nouzi, tak to mi nepřiklepli, protože mi řekli, že 25 tisíc je velký plat, že prostě na to nedosáhnu no ... to byl jako jediný incident jinak jako ne ... nesetkala jsem se s ničím.“

(Daniela, 46 let)

Zajímavé poznatky k tématu stigmatizace v prostředí veřejných institucí přinesl rozhovor s Lucií, která v minulosti sama na úřadě pracovala a přišla tak do styku s ženami ve statusu samoživitelství. Lucie ale popisuje události v době, kdy sama nebyla ve statusu samoživitelství.

„Jako ty samoživitelky, to je ... to je špatný slovo prostě. A samozřejmě chápu ... chápu situaci, protože jsem sama na úřadu pracovala a vím, jak ... lidi dokážou být vyčůraný, že prostě žijí s partnerem a vydávají se za samoživitelky, zatajují příjmy a podobně, což je jako ... já ze své zkušenosti vím, že 80 % samoživitelek, který mně tam konkrétně přišly, samoživitelky nebyly. Těch 20 % ... to prostě poznáte. To poznáte, kdo tu pomoc potřebuje a kdo ne.“

(Lucie, 30 let)

V prostoru veřejných institucí, které v tomto případě představovaly úřady či školy docházelo k tomu, že bylo po ženách žádáno sdělení jejich statusu. Při úkonech na úřadech to hodnotily jako pochopitelné, neboť je to nutné k vyřízení určitých žádostí/dokumentů. Ke zveřejňování statusu samoživitelství dochází také ve škole, kde to ale není úplně nezbytné. Nicméně to bylo hodnoceno jako něco, co může představovat jisté výhody, pokud se jedná například o nedoplatky a pedagogové tak vyjdou více vstříc.

8.2.4. Pracovní trh

Pokud jde o pracovní trh, stigmatizace se projevovala již během přijímacích pohovorů. Pracovní pohovory vytyčila Ema jako nejvíc problematické situace, při kterých se po ženách požaduje sdělení statusu. Z vyprávění Anety rovněž vyplývá stigmatizace během pracovních pohovorů, které často doprovází otázka, zda má, jako svobodná matka zajištěné hlídání dětí. Ale tomu, jakým způsobem ke stigmatizaci dochází se budu věnovat v následující kapitole. Aneta dodává, že si uvědomuje, že tato otázka je součástí pohovorů většiny matek, tudíž to

chování považuje za „normální“, ačkoliv vykazuje také známky stigmatizace. Barbora během rozhovoru mluvila souhrnně o situaci matek samoživitelek na pracovním trhu. Z jejího vyprávění rovněž vyplývalo, že se stigmatizace v tomto prostředí objevuje.

„...anebo ... při pohovorech na práci no, tak jako jsem to musela nějak sdělit, protože oni sami se ptali i na hlídání, ale to se podle mě ptají i všech jako matek.“

(Aneta, 30 let)

„Všude dokola, když člověk se jde ptát na práci, tak prostě říká všude dokola „jsem matka samoživitelka“

(Ema, 32 let)

Následovala otázka, zda to má určitý vliv na další průběh jednání, na kterou Ema odpověděla následovně:

„Za mě největší problém s tím je ta práce. Jinak si myslím, že tam ... že na to jako vliv žádný není. Tak jako samoživitelka je každá třetí, takže si myslím, že tam ... tam takovej problém není. A sehnat práci je problém velkéj.“

(Ema, 32 let)

„já říkám jakoby, co se týče jakoby samoživitelek, my jsme ... prostě ... jakoby v té společnosti takové ... jako na té hraně, protože jakkoliv jdeme prostě na pohovor někde „je děti ... rozvedená ... hm, samoživitelka ... my se vám ozveme.“

(Barbora, 35 let)

Daniela uvedla, že dochází do práce v noci, takže díky tomu se nikdy nedostala do situace, při které by pociťovala nějaké jiné, negativní či stigmatizující chování vzhledem ke statusu samoživitelství ve kterém se nachází, protože její pracovní doba je v čase, kdy děti spí.

„Eeh, já to mám jednoduchý, já vlastně pracuju v noci, obě dvě ty práce, takže pro mě je to jednoduchý, že můžu přes den fungovat s těma dětma no ...“

(Daniela, 46 let)

Lenka zase popisovala situaci, kdy cítí odsuzování ze strany kolegů přímo na pracovišti. Výše je ale uvedena citace, ze které vyplývá, že se nesetkala s odsouzením či negativní reakcí na status samoživitelství, může se tak jednat o nepřímou stigmatizaci

vykazovanou jiným chováním směrem k informantce ze strany kolegů, kteří žijí v úplné rodině a mají dostatek finančních prostředků.

„Tam jsou docela chytrý, inteligentní lidi, s vysokýma školama, tak ty to jako docela odsuzujou dost no. Tam samozřejmě prostě ty rodiny jsou celistvý, mají baráky, peníze, jo a nedokážou pochopit prostě to ... jakoby ... jak jsem mohla dopustit další takovouhle situaci, jako že mám další děti a ... a jako prostě jsem sama no.“

(Lenka, 46 let)

Natálie uvedla, že má stabilní práci již několik let, tudíž se se stigmatizací při pracovních pohovorech nesetkala a nesetkává se s ní ani v pracovním prostředí.

8.2.5. Internetové prostředí

Internetové prostředí poskytuje uživatelům místo, kde mohou buď pod svým jménem, nebo anonymními účty komentovat cokoli, kdykoliv. Můžeme říct, že byť jsou lidé na internetu veřejní, stále jsou skryti za obrazovkou a nejedná se o interakci tváří v tvář.

Ačkoliv Lucie zmínila, že se nikdy nesetkala s negativní reakcí na status samoživitelství tváří v tvář, nejvíce negativních reakcí zaznamenává právě v internetovém prostředí, zejména pod diskuzemi, které aktivně sleduje. Aneta se rovněž zmiňovala o negativních reakcích v sekci komentářů pod pořady o matkách samoživitelkách. Také zmínila neformální skupinu, která dříve fungovala online, ale postupem času toho začaly ženy zneužívat.

„... ale já si nemůžu číst ty komentáře pod tím, protože to je úplně hrozné, to je děs no.“

(Aneta, 30 let)

Ve spojitosti se skupinou žen, které byly členkami neformální online skupiny, která se následně zrušila uvádí Aneta následující:

„... neměla jsem potřebu nikdy nikoho odsuzovat, to je prostě jako ... pak už se tam vyrojily ..., pak už tam začaly chodit jako ženy, které snad jako ani dokonce nebyly samoživitelky nebo už zase znova nebyly, ale najednou jako by přestaly mít pochopení pro ty ženy, které byly na dně, tak se to teda potom i zrušilo ... pak to potom začaly využívat i některé ženy, takže to se zrušilo ta stránka a už tam fakt byly denně boje nějaké“

(Aneta, 30 let)

V internetovém prostředí se stigmatizace objevovala mimo jiné prostřednictvím komentářů pod dokumenty či televizními pořady, které reflektovaly život matek samoživitelek a jejich každodenní výzvy. Nejednalo se o komentáře směřující přímo k informantkám, ale k ženám ve stejném statusu, které se rozhodly svůj příběh zveřejnit. Můžeme to tak označit za stigmatizaci statusu matka samoživitelka.

8.2.6. Partnerský život

Stigmatizaci v partnerském životě reflektovala Aneta, která hovořila o svém partnerovi, ale vzhledem k nepochopení a odsuzování zmiňovala rozchod.

"Nepochopí to, dokonce ... dokonce ani můj partner to nechápe. Takže ... jako mám partnera, ale to je takový jako ... to už taky jako končí asi právě z tohoto důvodu nepochopení a odsuzování, takže ..."

(Aneta, 30 let)

8.3. Jakým způsobem k údajné stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?

Tato výzkumná otázka úzce souvisí s výše zmíněným, ale zaměřuje se na to, jakým způsobem ke stigmatizaci dochází na výše zmíněných místech, nebo při výše zmíněných situacích a zároveň podkřívá nové způsoby stigmatizace, které informantky reflektovaly.

Otázku jsem opět rozdělila do několika částí. První z nich jsou stigmatizující výroky řečené přímo ženám ve statusu samoživitelství, dále obecný názor veřejnosti, který informantky často reflektovaly a poslední část je věnována situacím, při kterých došlo ke změně jednání vůči informantkám na základě zjištění statusu samoživitelství.

8.3.1. Stigmatizující výroky

Obecně lze říci, že výpovědi informantek reflektovaly stigmatizující výroky, ale především se jednalo o širší veřejnost a až na velmi málo výjimek se nejednalo o blízké osoby informantek.

U Anety stigmatizující výroky představovaly vtipy od přátel zmíněné výše, a stigmatizující výrok „nakousnutý koláč“, který pocházel od partnera sestřenice a je citován v předchozí části. Informantka také zmínila negativní komentáře v online prostoru, které, dle jejích slov „nemůže číst“ z důvodu, který popisuje následující citace:

„... protože jsme brány jako, že my za to můžeme, protože jsme si vybraly špatného partnera, přitom ten partner si s námi to dítě udělal taky“

(Aneta, 30 let)

Barbora líčí situaci a postavení matek samoživitelek v souvislosti s pracovními pohovory, což souvisí s popisem výše, který reflektoval to, jak informantky popisují vnímání ze strany společnosti.

“... já říkám jakoby, co se týče jakoby samoživitelek, my jsme ... prostě ... jakoby v té společnosti takové ... jako na té hraně, protože jakkoliv jdeme prostě na pohovor někde „je děti ... rozvedená ... hm, samoživitelka ... my se vám ozveme“ ... no a tak „děkujeme, že jste přišla vůbec, že“ ... takové prostě. Jako pak můžete všude vysvětlovat, jak chcete, že „ale já mám hlídání, prostě nebojte se ... já nebudu vám tady jako na paragraf furt viset ...“.

(Barbora, 35 let)

K citovanému výroku je ale nutné doplnit, že byl informantkou zmíněn možná trochu nadneseně, ale vzápětí informantka dodala, že musí zaměstnavatele často přesvědčovat o tom, že má zajištěné hlídání pro své děti v době její nepřítomnosti v domácnosti. Během pracovních pohovorů tak dochází ke kategorizaci k určité skupině lidí, na jejímž základě dochází k hodnocení a posuzování dané osoby.

O zkušenosti s kategorizací v pracovním prostředí hovořila i Marie, ale ta naopak zmiňovala pozitivní zkušenost, kdy ji jako matce samoživitelce nabídli výhodnější pracovní pozici. Informantka byla velmi vděčná, že zaměstnavatelé brali ohled na její status.

“... to místo někde jinde a řekli, že když jsem teda samoživitelka, tak mi nabídnou něco jinýho, že by to nebylo fěr, že to nebude těžký, takže tam mi vyšli taky hodně vstříc, to bylo hodně super“

(Marie, 45 let)

Marie ale později v rozhovoru reflektovala také negativní reakce, které přišly po zveřejnění jejího příběhu v televizi či časopise. Negativní reakce obsahovaly vulgární výrazy na její osobu a připisování viny za celou situaci informantce.

„No ... já už ... já už jsem s tím ... s tím byla tolikrát, i v televizi, i v časopise a tak dále a vždycky jsem to schytala, že jsem největší trubka, kráva a bůh ví, co ještě ... že jsem si ... že jsem si to prostě zavinila sama, ale ... život jde dál, já se potřebuju postavit na nohy stejně tak jako ostatní, ale prostě občas je to těžký, ať už s tou prací nebo i ta společnost prostě ...“

(Marie, 45 let)

Objevilo se také projevování lítosti či slova obdivu na zvládnání situace. Byť se nejedná o přímé stigmatizační výroky, dochází k upozornění na určitou odlišnou situaci, která není v dané společnosti považována za „normální“.

„Jako ... jako reakce jsou spíš takové „jak to vůbec můžeš zvládat?“ jo ... „já tě prostě furt obdivuju, ty ses ještě nepoložila“ a já si vždycky v duchu pomyslím ... joo, nemám k tomu daleko ...“

(Barbora, 35 let)

8.3.2. Obecný názor veřejnosti

Výpovědi informantek obsahovaly v mnoha případech popis toho, do jaké míry pociťují, že společnost určitým způsobem hodnotí, někdy dokonce stigmatizuje status matka samoživitelka. Šlo o případy, které zmiňovaly buď na základě vlastní situace a zobecňovaly to poté na skupinu samoživitelek celkově nebo ze svého pohledu reflektovaly to, jak o samoživitelkách smýšlí společnost. V následujících případech se jedná rovněž o stigmatizující výroky, ale nikoliv reflektované jako informantkám přímo řečené.

"A že se nám nechce pracovat, tak jsme jako brány."

(Aneta, 30 let)

Aneta je nyní nezaměstnaná, ale reflektovala stigmatizaci během pracovních pohovorů, kdy pro zaměstnavatele představuje jako matka samoživitelka rizikovou skupinu.

Dále dodává:

"... protože i tak to máme v tom životě opravdu těžké... už jenom z toho důvodu, že nás lidi odsuzují, pak z dalších ... protože nás berou, nevím jako lehké ženy třeba i ... přitom ... no, to je jedno "

(Aneta, 30 let)

"...já říkám jakoby, co se týče jakoby samoživitelek, my jsme ... prostě ... jakoby v té společnosti takové ... jako na té hraně"

(Barbora, 35 let)

Na druhou stranu Ema v rozhovoru uvedla, že vzhledem ke zvyšujícímu se počtu matek samoživitelek ve společnosti, nepředstavuje status samoživitelství takové bariéry a zvláštní či odlišné reakce.

"Tak jako samoživitelka je každá třetí, takže si myslím, že tam ... tam takovej problém není"

(Ema, 32 let)

Souhrnně můžeme říci, že ženy si stigmatizaci statusu matka samoživitelka uvědomují a často pocítují ve svých vlastních životech, ať už se jedná o stigmatizaci přímou či nepřímou.

8.3.3. Situaci, během kterých došlo ke změně jednání na základě zjištění statusu samoživitelství

Tato část je věnována situacím, během kterých došlo ke změně jednání či negativnímu vývoji na základě zjištění statusu samoživitelství. Je zřejmé, že to úzce souvisí s částmi výše, protože změnu jednání reflektovaly ženy jako důsledek zveřejnění statusu. Důležité je ale dodat, že cílem výzkumu nebylo zjistit, zda se jednání skutečně změnilo na základě tohoto zjištění, ale jde primárně o to, že právě změnu jednání informantky často reflektovaly a přikládaly jí velkou důležitost.

Jednalo se především o situace během pracovních pohovorů, které následně končily pro informantky negativně.

Zda dochází ke změně postoje zaměstnavatele při sdělení statusu samoživitelství odpověděla Aneta následovně:

"Hm, myslím si, že jo. Že je to jako ... sice se zeptají a já jim kecám, že říkám, že mám hlídání samozřejmě, ale tak ... oni si můžou vybrat, budou mi věřit nebo nebudou. Prostě už je to problém, když má žena děti"

(Aneta, 30 let)

V této citaci můžeme také reflektovat to, že si informantka stigma uvědomuje a snaží se skrývat dopady, které se obává, že jeho zveřejnění může mít.

Ema zase popisovala problém ve sladění péče o děti a zaměstnání, protože vzhledem k tomu, v jakém časovém rozpětí fungují instituce jako škola, má omezené časové možnosti, na čemž pohovory často troskotají.

„Vlastně všude, všude se ptají „můžete odpolední“ „můžete ranní“ „můžete od 6“ „můžete od 4“ a ... a člověk nemůže, protože družiny, školky jedou od 6, takže na 6 člověk nestíhá a takže tím se vlastně končí no. Moje pracovní doba je od 6 a to je konečná ...“

(Ema, 32 let)

Vliv statusu samoživitelství reflektovala Marie při procesu hledání bydlení. Z různých důvodů například pracovních či vypršení nájemní smlouvy byla nucena se několikrát za život i s dětmi stěhovat. Právě stav samoživitelství a finanční situace pro ni představovaly největší překážky v hledání vhodného bydlení pro ni a děti. Svoji situaci s bydlením reflektovala přímo či nepřímo celý rozhovor a vzhledem k tomu, že se především kvůli finanční situaci musela přestěhovat z rodného města, kde má přátele a s městem ji pojí vzpomínky, jednalo se o velmi citlivé téma.

"Bohužel se mi nikde nic nedařilo ... za prvý, že ... že prostě samoživitelka a ... dvě kočky jsme měli a pak už jsem neříkala, že mám kočky, ale že mám jenom (uveden počet) dětí a teda to nešlo většinou ... většinou se tam sešlo víc zájemců a většinou si nechali asi někoho, kdo nemá ty děti nebo kočky nebo nevím...“

(Marie, 45 let)

Marie uvádí dva důvody, proč se podle jejího názoru nevyvíjelo jednání o nájemnictví pozitivně. To, že má děti ovšem uvádí na prvním místě, tudíž tomu přičítá ve vývoji jednání zřejmě větší důležitost než vlastnictví koček.

8.4. Jak ženy ve statusu samoživitelství reflektují/vnímají stigmatizaci statusu matka samoživitelka?

Tato výzkumná otázka se věnuje subjektivnímu reflektování či vnímání stigmatizace informantkami. Reflektování stigmatizace se zabývá celý výzkum, ale tato otázka má za cíl primárně zodpovědět, jak ženy vnímají situace, při kterých ke stigmatizaci zjevně dochází, co si o takových situacích či tvrzení myslí a jaký to má poté vliv na celé vnímání jejich situace ve společenském kontextu.

Informantky během rozhovoru vykazovaly značný nesouhlas s tím, jak společnost hodnotí ženy ve statusu samoživitelství. Aneta velmi pociťovala to, že společnost často hodnotí ženy jako osoby, které si za danou situaci mohou samy, s čímž nesouhlasila. Marie na druhou stranu přikládala vinu sama sobě, že si partnera špatně vybrala a jednalo se o její vlastní riziko. Nejlépe tato tvrzení vystihují následující citace

„... pořád ten člověk, ten muž měl možnost si zvolit to, že tam nebude probíhat sex, že samozřejmě. Nebo s ochranou, nebo teda bez ochrany. Takže ... takže tak jsme brány, já myslím, že se to háže všechno na ty ženské, že jsou blbě a že si prostě volí špatné partnery, jak kdyby to prostě měla vědět a i kdyby, tak prostě nikdo nebyl v té kůži té druhé ženy jako. A že se nám nechce pracovat, tak jsme jako brány. Já to vím, občas i ty vtipy. Já si myslím, že i na těch vtipech je i něco pravdy, co si myslí ten člověk, když řekne, že nechci pracovat“

(Aneta, 30 let)

Aneta upozorňuje na to, že dochází k hodnocení situace ze strany veřejnosti bez znalosti kontextu a celého příběhu.

"... špatně jsem si vybrala, náznaky tam nebyly, dobře, bylo to moje riziko. Ted' brečím, ano, ale nemyslím si, že jsem ta nejhorší matka na světě, abych si nezasloužila nějakou pomoc"

(Marie, 45 let)

„Hm ... já ... já si myslím, že já už jsem si toho zažila už tolik, že já jsem se naučila takovýchle věci pouštět jedním uchem tam, druhým ven jako myslím si o tom svý, vím, že to třeba byla chyba, ale prostě v tu chvíli ... jak říkám, já jsem těm chlapům věřila prostě ... tu rodinu jsem vždycky chtěla a myslím si, že jsem pro ty děti udělala jako totální maximum v životě“

(Lenka, 46 let)

Na druhou stranu Lucie vyjadřovala z části pochopení oné stigmatizace a kategorizace matek samoživitelek, protože, jak sama uvedla, pracovala na úřadě a setkávala se s případy, kdy docházelo k využívání státní sociální podpory. Velkou váhu přikládá věku dítěte, protože to má podstatný vliv na celou situaci. Jedná se tedy o individuální případy a nelze kategorizovat všechny do jedné skupiny, a to té špatné. Na základě jednoho případu se mohou tvořit předsudky a homogenizovat se tak celá skupina matek samoživitelek.

„Ale jako víte co, když mám dítě, kterému je víc jak tři, který můžu dát do školky a není nějak postižený samozřejmě, a má sedmiletý dítě a neustále žebře o pomoc, jako když to řeknu hloupě, protože nepracuje, tak mi to přijde prostě moc. Když máte maminku, která má prostě měsíční dítě, rozhodně nemůže jít do práce. Takže já jsem za to, aby se každý snažil tu svoji finanční situaci zlepšit, ne jenom jako ty dary od ostatních, ale svépomocí“

A dále dodává:

„Takže se snažím i já trošku přispět k té osvětě, že to není tak, jak to vypadá, že ne všechny samoživitelky jsou dobří, a ne všechny samoživitelky jsou špatný. To máme ale úplně u všeho že jo, takže ono je to ... ono je to těžký.“

(Lucie, 30 let)

Ženy si uvědomují, že ve společnosti dochází ke kategorizaci, a i ony samy popisovaly různé typy matek samoživitelek např. ženy, které dle jejich názorů zneužívají pomoc a na tomto základě poté dochází ke kategorizaci i ostatních žen ve statusu samoživitelství, do jejichž kategorií se informantky řadily. Tato kategorie by se z výpovědí dala identifikovat jako kategorie žen, které pracují, nezneužívají sociální dávky, snaží se situaci řešit svépomocí, ale ze zjevných důvodů zmíněných výše to není vždy možné.

„No, spíše na té facebookové skupině, kde už jakoby jsme vytřízené matky samoživitelky, které jakoby nezneužívají tu pomoc, že. Nejsme takové ty s tou nataženou ručičkou, ale taky se snažíme, abychom se o to nějak přičinily ...“

(Barbora, 35 let)

V rozhovorech se objevovalo i self-stigma, které bylo vytvořené na základě vnímání společnosti a přisuzování negativního hodnocení této skupiny obyvatel.

"Já si přijdu jako odpad, jako samoživitelka, že jsem si podělala celý svůj život a za to prostě tady skončím v (zminěno město), kde tady není prostě žádná práce, ani moje děti taky prostě nemaj nic extra žádněj výběr"

(Marie, 45 let)

Marie dále během rozhovoru několikrát kategorizovala matky samoživitelky k dalším skupinám jako „invalidi“ nebo k negativně zabarveným výrazům jako „škaredý“, „ošklivý“. Sama pobírá invalidní důchod, proto ji téma bylo blízké a mnoho zkušeností, které uvedla souviselo jak se statusem samoživitelství, tak právě s pobíráním invalidního důchodu.

V souvislosti s pracovním trhem dodává:

„... ale kéž by prostě ty zaměstnavatelé brali trošku ohled ... ty ženský prostě ... já když to vidím, ty dvacetiletý děti ... no děti ... já se omlouvám ... pro mě děti, ale když támhle v (uvedeno zaměstnání) vypadaj jak modelky, nádherný a oni jsou v home office, já bych je prostě hnala do tý práce, proč jsou doma na home office, tam maj bejt ty škaredý, ošklivý, samoživitelky, invalidi a podobně, kterejm prostě ... do zaměstnání nechtěj chodit nebo nemůžou.“

(Marie, 45 let)

Aneta v souvislosti s docházením na úřad, kvůli státní sociální podpoře uvedla, že v těch chvílích pocítuje nepříjemný a ponižující pocit. V té souvislosti dochází z její strany ke kategorizaci ke skupině sociálně slabých, kterou představují lidé bez domova.

„Nevím, jak to mají ostatní ženy, já to tak mám, že to je pro mě fakt neskutečně ponižující a ... měla jsem ... a mám z toho vždycky hrůzu, když tam jdu a buší mi srdce, když tam musím jít a ponižovat se a být tam prostě třeba společně s bezdomovci, a tak dále ... tím se nepovyšuju nad bezdomovce“

(Aneta, 30 let)

Jak bylo výše zmíněno, Aneta také uvedla, že během pracovních pohovorů neříká o své situaci pravdu, protože se obává že poté dojde v dané situaci k znevýhodnění. Dochází tak k self-stigmatizaci, protože jedná na základě toho, aby vyhověla zaměstnavateli a některé skutečnosti, jako v tomto případě představovalo hlídání dětí, spojené se samoživitelství kvůli tomu zatajuje.

Přesvědčování zaměstnavatelů o zajištění hlídání reflektovala i Barbora, jak jsem uvedla výše a jednalo se o následující citaci.

„Jako pak můžete všude vysvětlovat, jak chcete, že „ale já mám hlídání, prostě nebojte se ... já nebudu vám tady jako na paragraf furt viset ...“.

(Barbora, 35 let)

8.5. Jakým způsobem ženy ve statusu samoživitelství hodnotí státní sociální podporu, v souvislosti se samoživitelstvím?

V této části jsem se nejprve zajímala, zda informantky státní sociální podporu pobírají a případně jaký typ. Dále následovalo, zda hodnotí podporu jako dostatečnou či nikoliv. Většina žen státní sociální podporu pobírala v minulosti nebo pobírá nyní. Nejčastěji se objevoval typ státní sociální podpory v podobě přídatků na děti a následně, i když v menší míře příspěvek na bydlení.

V některých případech informantky uvedly, že státní sociální podporu nečerpají.

Informantky, které mají se státní sociální podporou zkušenosti vypověděly, že pomoc jim přijde naprosto nedostatečná. V následující citaci můžeme kromě vyjádření nedostatečnosti pomoci vidět také, jak informantka reflektovala ze svého pohledu názor širší veřejnosti na státní sociální podporu. Z následujícího výroku vyplývá, že informantka nepovažuje svou situaci za „normální“ a „důstojnou“, což vykazuje další známky self-stigmatizace.

„... ale jako z toho se nedá vyžít, jako nemít mamku teď momentálně, tak z toho se opravdu nedá vyžít, natož koupit dětem oblečení a obuv, a tak no“

"Takže, oni si myslí všichni, jak fakt je to vývar nebo něco, ale ... takhle se prostě žít normálně, důstojně nedá"

(Aneta, 30 let)

Výši státní sociální podpory jako nedostatečnou hodnotila také Marie.

"Vůbec ne ... vůbec ne a ... hmm ... pokud, pokud člověk ... pokud ... takhle, mně to přijde, že pokud člověk prostě ... tak ono je to i logicky ... pokud člověk to chce nějakým způsobem zvládnout, tak je pro něj nejlepší, když vůbec nepracuje, protože tak dosáhne úplně na všechno, ale to musí nějakým způsobem vlastně ... doložit. Pokud máte nějakou normální práci, dostanete málo peněz, jako nějakou minimální mzdu, tak vlastně ... já to беру podle

svého teda ... tak tam vlastně dostanete nějaký příspěvek na bydlení, příspěvek na živobytí ... už jako dobře ... příspěvek na dítě ... ale pořád při těch nájmech a při těch ... třeba nehledě na to že ... ty děti prostě rostou, potřebují věci, to jsou koníčky ... moje děti nikdy nechodily na koníčky, protože já jsem na to nikdy neměla, nikdy mi nikdo nepomohl s tím, abych to zaplatila"

(Marie, 45 let)

Lenka vyjadřovala rovněž nedostatečnost výše státní sociální podpory především v souvislosti s růstem cen za potraviny nebo nájem. Ve své výpovědi ale hovořila o ženách, které jsou samy s malými dětmi, nepopisovala tak svoji zkušenost, ale spíše její pohled na situaci okolo samoživitelství a státní sociální podpory. Lenka má nyní starší děti, kteří ji mohou pomáhat s péčí o mladší potomky, jak sama zmiňovala.

"A když já si srovnám cenu těch nájmu a všeho ... tak já si jako absolutně nedovedu představit být dneska sama s dítětem, malým. To ... jako si myslím, že je normálně jako smrt pro ty rodiče, protože když člověk zůstane sám, tak jako ... nedokážu si představit, jak jako ... z čeho ty lidi platí nájem a tak"

(Lenka, 46 let)

Nedostatečnost státní sociální podpory hodnotí i Daniela, ale dodává, že to pro ni v tuto chvíli není klíčové, vzhledem k tomu, že aktuálně dochází do dvou zaměstnání. Příspěvky má tak na náhlé výdaje spojené s dětmi, jako např. nezbytný nákup nové obuvi.

Na druhou stranu Ema, popisuje podporu jako něco, s čím se vyžít dá, což se ale nedá definovat jako dostatečné. Ve státní sociální podpoře vidí jiný problém, a to v aktuálnosti a rychlosti poskytované pomoci.

"Klíčový to určitě je ... dostatečný ... myslím si, že když už přiklepnou ty dávky, tak se s tím jakž takž dá jako fungovat, ale trvá jim ... je tam strašně špatný to, že když je tam nějaký výpadek ... třeba jako, že teď tu práci mám, za měsíc ji mít nebudu, tak než mi to přepočítaj ty dávky, tak to jsou vlastně další tři měsíce, takže tam pak jsou strašně dlouhý ty prodlevy"

(Ema, 32 let)

A pokračuje:

"Takže tam ... za mě velkej problém, že nefungujou aktuálně, všechno je to za čtvrtletí, takže když se tam stane takováhle změna, tak ten člověk prostě není schopnej vyjít, protože není schopnej si nic dát stranou, takže tohle je za mě jako hodně špatný"

(Ema, 32 let)

Vzhledem k této citaci je třeba doplnit, že právě matky samoživitelky patří mezi osoby nejvíce ohrožené chudobou (Dudová a Hastrmanová 2007).

Dva odlišné názory a zkušenosti se objevily v souvislosti se státním sociálním bydlením. Zatímco Lenka, byť čekala na státní sociální byt 4 roky, vyjadřovala velké nadšení, protože na základě získání státního sociálního bytu došlo ke snížení výdajů za nájem. Marie naopak o státní sociální byt žádala, ale její žádost vyhověno nebylo.

„... ale ... mně se díky bohu ... já jsem měla zažádáno roky ... asi čtyři roky o státní byt, který jsem teďko od ledna našťestí získala, ale ... ale ... je tady teda hrozně malej nájem, oproti tržnímu nájmu, tak jsem ráda, ale tím už mi zase nárok na ten příspěvek na bydlení nevznikl“

(Lenka, 46 let)

"Kolikrát mě napadlo prostě podat ... podat normálně už stížnost na tenhle stát, kam až mě ... samoživitelky dojdou ... Nehledě na to, že jsem samozřejmě žádala o městský nebo sociální byt v (zminěno město) i (městská část), kde jsem měla trvalej byt i (městská část), kde jsem opravdu bydlela, i na (přesná instituce), ale tam se mi vysmáli, že mi nikde nic nedaj ... "

(Marie, 45 let)

8.6. S jakými výzvy/problémy se ženy ve statusu samoživitelství běžně potýkají?

Tuto část jsem rozdělila na část týkající se finančních problémů, což představovalo největší problém/výzvu pro některé informantky, panovala v tom nejčastěji shoda a vzhledem k výše uvedenému, to souvisí s celou situací matek samoživitelek, jak ji informantky reflektovaly.

V další části jsem analyzovala problémy spojené s organizací času, v čemž je zahrnut také volný čas, během kterého se mohou informantky věnovat svým zájmům či jiným aktivitám, což bylo rovněž často informantkami reflektováno.

8.6.1. Finanční problémy

Finanční problémy informantky zmiňovaly v souvislosti se zvyšujícími cenami potravin, energií, či výší nájmu, který musí platit. Problémovou situaci představovaly také náhlé finanční výdaje spojené s aktivitami dětí ve škole nebo výdaje za léky.

"...jako ta výzva je pro mě pořád finanční jako jo. Já prostě pořád někde mám každý den v hlavě stres, kde vezmu na další měsíc peníze, potom ... teď nedej bože onemocní nebo další ... první dítě (uvedeno pohlaví) jsem zjistila, že má (diagnóza) plus léky, vitamíny k tomu, takže tohle je pořád to každodenní. Pro mě je každý den nějaká výzva, protože ... a pak přijde třeba email, že mám nedoplatek na plynu, protože se zvyšovalo ty ... takže pro mě je každý den nějaká výzva, hlavně co se týče finanční, když teď nemůžu pracovat"

(Aneta, 30 let)

"No tak ... hodně je teda to zvýšení těch potravin a nemožnost mít jakýkoliv příjem na víc, protože já jsem ... ačkoliv jsem se snažila najít práci z domova, jsem docela kvalifikovaná, tak s tím, jak aktivní dítě mám, to prostě nejde. Já jsem se fakt snažila, ale to bych ... to bych musela dělat po večerech, a to je člověk tak vyřízenej po tom dni, že na to už nemá ani mozek"

(Lucie, 30 let)

"No, tak hlavně ty peníze, jako finanční potíže, protože největší problém je vždycky ... nebo teď už tolik ne, ten nájem je nižší ... Nebo potom mívám potíže, když ty děti přijdou ze školy, že potřebujou rychle peníze a ty peníze nejsou no. Jako já chápu, že i pro ně to musí být potom neuvěřitelný stres, když ty ostatní děti to mají od těch rodičů zaplacené a já v tu chvíli prostě nemám. Takže to mě v tu chvíli jako trápí no"

(Lenka, 46 let)

„No ... asi ne. Jako mohli by nám dát víc peněz (smích) ... to jako jo, ale jinak to není asi žádný nějaký problém.“

(Daniela, 46 let)

Aneta, Lenka a Daniela zároveň v části výše hodnotily státní sociální podporu jako nedostatečnou.

Natálie nereflektovala přímo finanční problémy, ale zároveň uvádí, že si dovede představit situaci, kdy by k nim mohlo lehce dojít, kterou popisuje v následující citaci.

„No, tak tam ... vlastně problém je v tom, že člověk má jenom sám sebe a dcera/syn byl/a docela nemocná/ý nějakou dobu, tak to byl docela problém, protože třeba ... ani to nebyl tak problém, kdo by se postaral o dceru/syna, protože částečně jsem se mohla postarat já, částečně její/jeho tatínek, ale spíše ta nejistota jako finanční, jo ... to, že prostě člověk ... jako v práci mi vyšli velice vstříc, že jsem nemusela pracovat a nemusela jsem ani na nemocenskou, že jsem prostě měla jako volno, takže to bylo super, ale uvědomuju si, že kdybych tohle neměla a byla bych třeba třičtvrtě roku na nemocenský, tak to bych už potom asi musela jít žádat o tu státní sociální podporu, jo ... “

(Natálie, 38 let)

8.6.2. Organizace času

Během rozhovorů se objevilo i další téma reflektováno jako největší výzva, kterou informantka v poslední době řeší. Jednalo se o harmonizaci času během letních prázdnin.

"Teďka řeším prázdniny, co budu dělat s dětma o prázdninách. To je ... hodně vleká výzva. Mladší dcera/syn jde do první třídy, takže další výzva bude ... jelikož nepobírám dávky hmotný nouze, jenom ty základní, sociální, tak ... nebudou prostě žádný příspěvky na nic, na žádný vybavení do školy. To ... to teď je pro mě hodně velká výzva no"

(Ema, 32 let)

V souvislosti s prázdninami zmiňuje i finanční problémy, které očekává, že budou doprovázet nástup dcery/syna do školy. Informantka dále uvedla, že v loňském roce (2021) byla nucena podat výpověď v zaměstnání, protože nebylo možné skloubit pracovní povinnosti s péčí o děti, které nechodily do mateřské školy.

Další informantka zmiňuje jako největší výzvu celkově péče o děti. Tento problém souvisí s organizací času během nepředvídatelné události, jako je nemoc dětí.

"No ... prostě ta péče o ty děti, že ... že pokaždé když děti jsou nemocné, nemůžou do školy ani do školky, tak prostě furt stále řešíte „a kdo s nimi bude? “

(Lucie, 30 let)

Informantky zmiňovaly, že nemají volný čas, který by trávily samy a věnovaly se činnostem, které pro ně představují relaxaci. Chybí jim tak čas na seberealizace. Jejich denní harmonogram se odehrává především kolem dětí, případně zaměstnání.

Jedna informantka uvedla, že sama na sebe a své koníčky má čas pouze brzy ráno, než se děti vzbudí.

„ ... hm, hm, no brzy ráno chodím běhat. Já ... máme velkého psa, takže jsem se to tak nějak naučila s ním už když byl maličkatej, že vlastně vždycky ráno jdeme na tu hodinku běhat, takže vstávám opravdu hodně brzy, než ty děti vstanou. No ... abych to všechno stihala“

(Lenka, 46 let)

9. Interpretace závěrů jednotlivých výzkumných otázek

9.1. Kdy a kde k údajné stigmatizaci matka samoživitelka dochází?

Vnímaní statusu samoživitelství se u rodinných příslušníků lišil v čase. V počátku bylo několikrát reflektováno negativní chování či reakce zahrnující spíše šok a údiv. Obecně by se ale dalo říci, že rodinné prostřední představovalo pro všechny informantky spíše oporu nežli osoby, od kterých by vycházela stigmatizace či negativní postoje. Rodinní příslušníci především rodiče, či jeden z rodičů byli součástí života téměř všech informantek.

Stigmatizující reakce či postoje nebyly reflektovány, až na jeden případ z přátelského kolektivu. Přátelé rovněž představovali velkou oporu všem informantkám. Jednalo se spíše o psychickou podporu, byť v některých případech byly zmiňovány situace, kdy přátelé pomohli s hlídáním dětí či poskytly finančně nebo materiální prostředky. Informantky se v kolektivu svých přátel cítí bezpečně. V již zmíněném jednom případě byly na informantku směřovány vtipy o matkách samoživitelkách a lidech, kteří pobírají státní sociální podporu.

Sdělení statusu samoživitelství je důležité při různých úkonech na úřadě, u lékaře či ve škole. To byly instituce, při jejichž návštěvě jsou informantky požádány o sdělení stavu. V některých případech vyprávěly situace smířeně a chápavě, protože je to nezbytné k úředním úkonům.

Stigmatizace se objevovala především na pracovním trhu, a to přímo během pracovních pohovorů nebo, jak bylo reflektováno v pracovním prostředí, kde je momentálně zaměstnaná. Sdělování statusu na pracovním trhu ale informantky nevyjadřovaly pochopení, na rozdíl od institucí jako jsou úřady. Stigmatizace matek samoživitelek se také objevuje v online prostředí, což informantky též zaznamenávají a vnímají. Objevila se stigmatizace i v partnerském životě, kdy docházelo k nepochopení a odsouzení ze strany partnera informantky

9.2. Jakým způsobem ke stigmatizaci statusu matka samoživitelka dochází?

Samotná otázka na status ženy představuje jistý druh stigmatizace, žena se tak kategorizuje do určité skupiny a na základě toho může být hodnocena a druzí s ní podle toho mohou jednat. S ženami bylo po sdělení statusu jinak jednáno, např. během pracovních pohovorů nebo na pracovišti. Reflektovány byly pozitivní i negativní změny postojů na základě statusu. Ačkoliv se jedná o pozitivní zkušenost, přesto dochází ke kategorizaci. Jednalo se také o stigmatizující výroky směřovány na adresu žen. Ženy reflektovaly také to, jaký názor

má dle nich společnost na matky samoživitelky a jaké místo ve společnosti zaujímají, což představovalo spíše negativní názory, postoje a předsudky.

9.3. Jak údajnou stigmatizují reflektují/vnímají ženy ve statusu samoživitelství?

Ženy reflektovaly přímou i nepřímou stigmatizaci v průběhu celého rozhovoru. Informantky si stigmatizaci uvědomovaly a vyjadřovaly značný nesouhlas s tím, co si o nich společnost, dle jejich pohledu myslí. Názor si utvořily na základě vlastních zkušeností či zkušeností žen ve statusu samoživitelství, se kterými se vídaly nebo o jejich případech slyšely. Informantky tak reflektovaly stigmatizaci matek samoživitelek spíše jako systémový problém. Ve společnosti tak informantky reflektovaly předsudky o ženách ve statusu samoživitelství, které se snažily buď vyvracet nebo ignorovat. Docházelo i k self-stigmatizaci, kdy se informantky řadily jako matky samoživitelky k sociálně slabým skupinám obyvatel, jakými jsou např. lidé bez domova a vnímaly tak, že jsou stigmatizovány, či mohou stigmatizaci očekávat.

9.4. Jak ženy ve statusu samoživitelství hodnotí státní sociální podporu?

U informantek, které pobíraly státní sociální podporu se jednalo především o přídatky na děti a příspěvek na bydlení. Ke státní podpoře měly výhrady všechny informantky ji pobírající. Jednalo se především o výši podpory a také aktuálnost sociálních dávek. Bylo zmíněno také státní sociální bydlení, při jehož žádosti reflektovala jedna informantka vyloženě negativní zkušenost a druhá úspěšně získala státní sociální byt a velmi ji to usnadňuje finanční situaci.

9.5. S jakými výzvy/problémy se ženy ve statusu samoživitelství běžně potýkají?

Finanční problémy představovaly pro informantky jednu z největších výzev spojenou se samoživitelstvím a byly zmiňovány v souvislosti s nečekanými výdaji, nemožností sladit zaměstnání s péčí o dítě/děti, nebo neustále se zvyšujícími cenami nájmu nebo potravin. Dalším reflektovaným problémem, se stala organizace času a sladování pracovního a soukromého života. Problematické a nesnadno řešitelné situace představovaly ty situace, kdy dojde k nečekaným událostem a ženy tak musí zůstat doma například z důvodu nemoci dětí.

10. Diskuze

Z realizovaného výzkumu vyplynulo několik skutečností. Se stigmatizací se ženy nejčastěji setkávají ve veřejném prostoru, a především v prostředí pracovního trhu, málokdy se stane, že by přímá stigmatizace vycházela od rodiny či přátel. Informantky také často projevovaly self-stigma.

Obecně rozšířené stigma, které ve společnosti panuje, že jsou ženy nezodpovědné a bez vlastního přičinění čerpají státní sociální podporu (The Student Times 2017; Klub svobodných matek 2018) informantky rozporovaly, protože v mnoha případech se jednalo o zaměstnané ženy nebo ženy, které zaměstnání dlouhodobě hledají, ale z různých důvodů, které ženy reflektovaly buď jako stigmatizaci ze strany zaměstnavatelů nebo nemožnost skloubit péči o dítě/děti a zaměstnání, se jim zaměstnání nedaří najít. Stejně tak můžeme rozporovat i nezodpovědnost spojenou s bytí matkou samoživitelkou, protože se objevovaly případy, kdy k početí došlo z psychického nátlaku nebo po stanovené diagnóze neplodnosti. Ale vzhledem k tomu, že k početí dochází aktivitou obou partnerů, já sama obecně hodnotím tvrzení o nezodpovědnosti žen jako nerelevantní.

V České republice se výzkumy o ženách ve statusu samoživitelství věnují především finanční situaci těchto žen, jejich postavení na pracovním trhu, případně jisté harmonizaci pracovního a soukromého života (Dudová 2009; Pfeiferová 2019). Téma stigmatizace se ale objevuje zřídka a většinou je velmi generalizované. Ve veřejném prostoru se o stigmatizaci matek samoživitelek často mluví, ale dle mého názoru se málo objevují konkrétní případy žen a málokdo si dokáže představit, jak přesně a jakým způsobem k takové stigmatizaci dochází. Právě pohledy samotných žen mi v tomto tématu přijdou klíčové. Uvědomuji si ale, že je to vzhledem k citlivosti tématu náročné a ženy nemusí chtít svůj příběh zveřejňovat, či poskytnout k výzkumným účelům.

Z mého výzkumu mimo jiné vyplynulo také to, že ženy si hledají zaměstnání podle svých časových možností a jejich vzdělání, kvalifikace a seberealizace nehraje tak velkou roli. Vzhledem k neustálé péči o dítě/děti se okruh možností zužuje, a právě časové možnosti hrají klíčové role.

V souvislosti s pracovním trhem pro mě představují důležitost i pohledy zaměstnavatelů, a to konkrétně, proč je pro ně otázka statusu tak podstatná a proč to případně představuje problém bez toho, aniž by se ženě dostala příležitost. To by mohl být jeden z

další podnětů k následným výzkumům aktuální situace, byť se tomuto tématu sociologové v minulosti již věnovali.

Výzkum objevil i několik dalších témat, které by se mohly stát východiskem pro další výzkumy. Vyšlo najevo se, že matky samoživitelky opravdu nepředstavují homogenizovanou skupinu, jak se veřejnost může domnívat (Matera, 2011), protože jejich minulost se liší, stejně tak vnímání stávající situace i to, jak se v situaci orientují. Informantky, které měly starší děti popisovaly situace, během kterých se jejich dítě cítilo nepříjemně vzhledem k tomu, jaké měly či neměly možnosti situaci řešit. Jednalo se o např. o náhlé poplatky ve škole, které v danou chvíli ženy neměly k dispozici. Právě pohled dětí na celou situaci a jejich vnímání by se mohlo stát tématem dalších potenciálních výzkumů.

Dalším tématem byla státní sociální politika a neziskový sektor. V mém výzkumu nebyl prostor reflektovat pohledy žen na neziskové organizace, ale všechny ženy, které byly členkami uvedly, že je pro ně členství velmi důležité a ze strany neziskové organizace se jim dostává velké pomoci, a to finanční, právní, morální. Státní sociální podpora byla na druhou stranu reflektována s velkou nespokojeností. Toto téma by se také dalo detailněji rozpracovat v dalším výzkumu.

Závěr

V bakalářské práci jsem se věnovala stigmatizaci matek samoživitelek v České republice reflektovanou ženami v tomto statusu. Pozadí, které představovala teoretická část nastiňovalo nejprve teorii sociálního konstruktivismu a feministické paradigma, také proto, že vytyčený cíl byl zkoumán z pohledu žen. Dále teorii stigma/stigmatizace, protože se v empirické části jednalo primárně o zkoumání a definování stigmatizace, na základě vyprávění žen v statusu samoživitelství. Dále vývoj instituce (neúplné) rodiny, postavení žen a matek samoživitelek v České republice obecně i na základě výzkumů o situaci matek samoživitelek v dalších dvou evropských státech pro širší kontext a uvedení do problematiky.

V empirické části jsem se především snažila zodpovědět otázky, kdy, kde a jak ke stigmatizaci dochází a jak ji reflektují či vnímají samy ženy v tomto statusu. S tím byly spojeny i další otázky zaměřené na státní sociální podporu a problémy, které pro ženy v tomto statusu představují největší výzvy. Vzhledem k teoretickému základu v první části práce jsem vycházela z předpokladu, že ke stigmatizaci matek samoživitelek dochází, ale výběr informantek byl čistě náhodný a neobsahoval, kromě genderu a statusu samoživitelství, téměř žádná kritéria. Mimo jiné také z tohoto důvodu nebyla stigmatizace ve všech případech a částech reflektována.

Přímá stigmatizace, kterou jsem definovala jako tu odehrávající se během přímé interakce mezi jedinci, byla reflektována jen velmi zřídka ze strany rodiny a přátel. Jednalo se spíše o jejich celkové vnímání situace, jak se k ní členové rodiny a přátelé postavili a co pro informantky jedinci představovali.

Ženy popisovaly, jak vnímají hodnocení matek samoživitelek ze strany veřejnosti, což představovalo negativní hodnocení, se kterým se informantky neztotožňovaly. Postoje či reakce veřejnosti ignorovaly nebo se je snažily vyvracet a osvětlovat (přijímaly různé strategie zacházení s potenciálním stigmatem).

Jev, který se objevoval byla self-stigmatizace během níž si ženy uvědomovaly negativní předsudky ze strany společnosti a definovaly své místo ve společnosti dle těchto negativních postojů. Řadily se mezi skupiny sociálně slabých.

V závěru práce jsem popsala výzkumná zjištění v širším kontextu české společnosti a na pozadí doposud realizovaných výzkumů. Naznačila jsem také další možné směry zkoumání různých dimenzí a aspektů postavení žen samoživitelek v České republice.

Seznam literatury

Analýza aktuálních otázek výživného. 2017. Praha: Ministerstvo spravedlnosti.

BARANOWSKA-RATAJ, Anna, Anna MATYSIAK a Monika MYNARSKA. 2014. Does Lone Motherhood Decrease Women's Happiness? Evidence from Qualitative and Quantitative Research. *Journal of Happiness Studies*. vol. 15 no. 6, s. 1457–1477 ISSN 1573-7780. DOI 10.1007/s10902-013-9486-z.

Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-013-9486-z>

BAREŠ, Ivan. 2018. *168 hodin* [televizní pořad] FRIDRICHOVÁ, Nora. Česká televize, 13. květen 2018. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10117034229-168-hodin/218452801100513/>

BAUEROVÁ, Jaroslava. 1970. Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review.*, vol. 15 no. 3/4, s. 266–281. ISSN 00380288. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41129374?seq=1>

BEAUVOIR, Simone. 1966. *Druhé pohlaví*. 1. Praha: ORBIS. ISBN 11-071-66.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 214 s. ISBN 80-85959-46-1.

BOS, Arjan E. R., John B. PRYOR, Glenn D. REEDER a Sarah E. STUTTERHEIM. 2013. Stigma: Advances in Theory and Research. *Basic and applied social psychology*. vol. 35, no. 1, s. 1–9. ISSN 1532-4834. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>

BOURDIEU, Pierre. 2000. *Nadvláda mužů*. B.m.: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-775-5.

ČESKÝ ROZHLAS, [b.r.]. 2018. *Automatky*.

DUDOVÁ, Radka. 2009. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, vol. 45, n. 4, s. 753–784. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/prace-jako-reseni-strategie-obziv-y-osamelych-matek-v-cr>

DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. 2007. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti* Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-124-8. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/otcove-matky-porozvodova-pece-o-deti>

Dětské skupiny. 2022. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/detske-skupiny>

Gender Equality Index. 2019. [online] European Institute for Gender Equality 2019 [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/thematic-focus/work-life-balance/caring-for-children/CZ>

GIDDENS, Anthony. 1999. *Sociologie*. B .m.: Argo. ISBN 80-7203-124-4.

GOFFMAN, Erving. 2003. *Stigma Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-21-0.

GROSSMANN, Jakub a Daniel MÜNICH. 2020. *Nezaměstnanosti v období COVID-19* B.m.: IDEA. Dostupné z: <https://idea.cerge-ei.cz/vystupy/vyvoj-nezamesnosti-v-obdobi-covid-19-za-kveten>

HAMERNÍK, Emilian. 1976. Postavení ženy v rodině za socialismu. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. 1976, vol. 12, n. 1, s. 5–15. ISSN 00380288. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41129081>

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. 2011. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice: „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory)* Praha: Gender studies. Dostupné z: https://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

HAVELKOVÁ, Hana. 2004. První a druhá vlna feminismus: podobnosti a rozdíly. In: *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí. s. 169–182. ISBN 80-903228-3-2.

HEJZLAROVÁ, Eva M. 2003. Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky. *FÓRUM sociální politiky*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí vol. 3., s. 19–22

HEŘMANSKÝ, Martin. 2019. Analýza a interpretace dat v kvalitativním výzkumu. In: *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019, s. 417–444. ISBN 978-80-7571-025-3.

HNÍKOVÁ, Eliška. 2022. *Sólomámy* [televizní pořad] Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/13444586394-solomamy/>

HÖHNE, Sylva a Lucie ŽÁČKOVÁ. 2010. Sféra rodiny. In: *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. 1. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. s. 108.

CHALOUPKOVÁ, Jana. 2006. Základní charakteristika prožensky orientovaných neziskových organizací České republiky. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. vol. 7, n. 2, s. 29–36.

JARKOVSKÁ, Lucie. 2013. *Gender před tabulí etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy* Praha: Masarykova univerzita. Ediční řada Studie. ISBN 978-80-210-6098-2.

Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=e000xww&AN=1594981&lang=cs&site=ehost-live&scope=site>

JECHOVÁ, Květa 2013. Emancipace shora Ženské organizace v českých zemích v druhé polovině 20. století. *Paměť a dějiny*, vol. 04. s. 3-18. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=186209>

JUN, Miyang. 2022. Stigma and shame attached to claiming social assistance benefits: understanding the detrimental impact on UK lone mothers' social relationships. *Journal of Family Studies*, vol. 28, n. 1, 199–215. ISSN 1322-9400. DOI 10.1080/13229400.2019.1689840

Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13229400.2019.1689840?journalCode=rjfs20>

JURAJDA, Štěpán, Věra KUCHAROVÁ, Kateřina MACHOVCOVÁ a KOL. 2006. *Kariéra, rodina, rovné příležitosti Výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce*. Praha: Gender studies. ISBN 80-86520-12-9.

KAISER, Daniel. 2017. Čunek: Copak stát těm ženám říkal, s kým mají spát? Echo24.CZ [online]. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/i22WB/cunek-copak-stat-tem-zenam-rikal-s-kym-maji-spat>

KARSTEN, Hartmut 2006. *Ženy – muži*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-145-X.

KELLER, Jan. 1992. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901059-7-1.

KOLDINSKÁ, Kristina. 2015. *Politika v oblasti rovnosti žen a mužů v České republice*. Hloubková analýza. Brusel: Evropský parlament. [cit. 2022-04-29]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/510009/IPOL_IDA\(2015\)510009_CS.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/510009/IPOL_IDA(2015)510009_CS.pdf)

KŘÍŽKOVÁ, Alena a Hana HAŠKOVÁ. 2003. *Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/projekt/pruzkum-verejneho-mineni-o-postaveni-zen-na-trhu-prace>

KUCHAŘOVÁ, Věra a Kamila SVOBODOVÁ. 2006. *Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. 1. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-87007-51-4.

LAZAREVIČ, Arsen. 2017. *Zápisník Arsena Lazareviče: Bělobrádkova samoživitelka*. E15.CZ [online]. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/nazory/zapisnik-arsena-lazarevice-belobradkova-samozivitelka-1331903>

MAŘÍKOVÁ, Hana. 2000. *Dvoukariérová manželství*. In: *Proměny současné české rodiny*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-91-1.

MAŘÍKOVÁ, Hana. 2004. *Rodičovská dovolená a genderová (ne)rovnost v rodině a na trhu práce*. *Gender rovné příležitosti výzkum*. vol. 04. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=49022>

MAŘÍKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ a Marta VOHLÍDALOVÁ. 2012. *Živitelé a živitelky*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-100-8.

MATERA, Barbara, 2011. *Report on the situation of single mothers (2011/2049(INI))* A7-0317/2011. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0317_EN.html

MATOUŠEK, Oldřich. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8.

MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Praha: Nakladatelství blok. s. 182, ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 311, ISBN 80-86429-58-X.

Náš průzkum: Situace samoživitelek po 2 měsících korony. 2020. [online] Praha: Klub svobodných matek [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: https://www.klubsvobodnychmatek.cz/nas-pruzkum-situace-samozivitelek-po-2-mesicich-korony/A_286

NOVOTNÁ, Hedvika. 2019. Kvalitativní strategie výzkumu. In: *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. s. 259–287. ISBN 978-80-7571-025-3.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, et al. 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. 495 s. ISBN 978-80-7571-025-3

Obrat v rozvodech. 2013. [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/0b00225862>

PALONCYOVÁ, Jana, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE a Věra KUCHAROVÁ. 2019. *Neúplné rodiny*. 1. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7416-357-9

PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samoživitelek*. 2010. [online] Praha: Feminismusz [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/sladovani-rodinneho-a-pracovniho-zivota-a-ne-rovne-prilezitosti-matek-samozivitelek>

POLLMANN-SCHULT, Matthias. Single Motherhood and Life Satisfaction in Comparative Perspective: Do Institutional and Cultural Contexts Explain the Life Satisfaction Penalty for Single Mothers? *Journal of Family Issues*, 2018 vol. 39 n. 7, s. 2061–2084. DOI 10.1177/0192513X17741178. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X17741178?journalCode=jfia>

Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2021. 2021. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>

Náhradní výživné. 2021. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/nahradnivyzivne>

Neúplné rodiny. 2003. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-2__neuplne_rodiny

RAMPTON, Martha. 2015. Four Waves of Feminism. *Pacific University*. [online]. vol. 7, n. 14, s. 1–10. [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>

RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. 1995, *Women, men and society*. 3. vyd. Boston: Allyn and Bacon, ISBN 0-205-15619-3.

Rovné příležitosti žen a mužů na léta 2021–2030. 2021. [online] Praha: Úřad vlády České republiky [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf

SINGLY, Francois de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. 1. Praha: Portál. s. 127, ISBN 80-7178-249-1.

SOMMEROVÁ, Olga. 2014. *Samoživy* [televizní pořad] Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10781202771-samozivy/>

SPURNÝ, Martin. 2020. *Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020*, Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5185-nazory-verejnosti-na-rolimuze-a-zeny-v-rodine>

SPURNÝ, Michal. 2020. *Tisková zpráva Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020* Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5185-nazory-verejnosti-na-rolimuze-a-zeny-v-rodine>

Sňatky a rozvody v letech 1950-2019. 2020. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snatky-a-rozvody-v-letech-1950-2019>

Šatník Praha. 2022. [online] Praha [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.satnikpraha.cz/>

ŠPITÁLNÍKOVÁ, Nina. 2018. *Moje malá smrt*. *A2larm* [online] [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/06/moje-mala-smrt/>

ŠŤASTNÁ, Anna. 2009. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1., Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. ISBN 978-80-7416-038-7. Dostupné z: <https://docplayer.cz/2891896-Neuplne-rodiny-v-ceske-republice-a-ve-vybranych-evropskych-zemich-anna-stastna.html>

Tátové na rodičovské. 2021. [online] Praha: Česko v datech [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/163-tatove-na-rodicovske/>

Vybrané statistické údaje. 2022. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/vybrane-statisticke-udaje>

Výroční zpráva Klub svobodných matek z.s. za rok 2018. 2018. Praha: Klub svobodných matek. [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/kontakty-klubu-svobodnych-matek>

Výroční zpráva Klub svobodných matek z.s. za rok 2019. 2019. Praha: Klub svobodných matek [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/kontakty-klubu-svobodnych-matek>

Výroční zpráva Klub svobodných matek z.s. za rok 2020. 2020. Praha: Klub svobodných matek [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/kontakty-klubu-svobodnych-matek>

Výroční zpráva Klub svobodných matek z.s. za rok 2021. 2021. Praha: Klub svobodných matek [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/kontakty-klubu-svobodnych-matek>

Výsledky průzkumu: Třetina samoživitelek má příjmy nižší než 10 000 korun, ovoce a zeleninu kupuje pravidelně každý čtvrtá. 2018. [online] Praha: Klub svobodných matek [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/vysledky-pruzkumu-tretina-samozivitelek-ma-prijmy-nizsi-nez-10-000-korun-ovoce-a-zeleninu-kupuje-pravidelne-každy-ctvrt-a>

2022-05-30]. Dostupné z: https://www.klubsvobodnychmatek.cz/vysledky-pruzkumu-tretina-samozivitelek-ma-prijmy-nizsi-nez-10-000-korun-ovoce-a-zeleninu-kupuje-pravidelne-kazda-ctvrta/A_397

Zaostřeno na ženy a muže 2020. 2020. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita-2yqa679m2d>

Zaostřeno na ženy a muže 2021. 2021. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-05-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/1-obyvatelstvo-rodiny-domacnosti-766ckuzkhy>

ZANDLOVÁ, Markéta. 2019. Rozhovor. In: *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, s. 317–352. ISBN 978-80-7571-025-3.

Základní informace o sociálním bydlení. 2022. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb>

Legislativní zdroje

ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 1. října 1995 o státní sociální podpoře (zákon o státní sociální podpoře). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634-1664.

Dostupný také z:

[https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=117/1995&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

[zakonu/SearchResult.aspx?q=117/1995&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=117/1995&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

ČESKO. Zákon č. 198 ze dne 29. června 2009 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) (Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů – antidiskriminační zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 58, s. 2822-2829.

Dostupný také z:

také z:

[https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=198/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

[zakonu/SearchResult.aspx?q=198/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=198/2009&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 382 ze dne 27. září 1990 o rodičovském příspěvku (Zákon o rodičovském příspěvku). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1990, částka 65, s. 1394-1397.

Dostupný také z:

také z:

[https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=382/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

[zakonu/SearchResult.aspx?q=382/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=382/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy)

ČESKOSLOVENSKO, Zákon číslo 121 ze dne 29. února 1920 Ústavní listina Československé republiky [online] [cit. 2022-05-23].

Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html